

VIIPURIN SUOMALAISEN
KIRJALLISUUSSEURAN
TOIMITTEITA

23

Diasporan Viipuri

Muistojen kaupunki sotien jälkeen

TOIM.
SATU GRÜNTHAL & KRISTIINA KORJONEN-KUUSIPURO

Kannen kuva: Postikortti 1900-luvun alusta. Yksi Monreposin puiston
kiinalaisista kaarisilloista. Wiipurin Arkistoyhdistys (WAY), a5a71. Wiipuri.fi.

Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 23
Diasporan Viipuri – Muistojen kaupunki sotien jälkeen

Toimittaneet:

Satu Grünthal (osan toimittaja)

Kristiina Korjonen-Kuusipuro (osan toimittaja)

Anu Koskivirta (sarjan päätoimittaja)

H. K. Riikonen (sarjan päätoimittaja)

lisa Aaltonen (sarjan toimitussihteeri ja kuvatoimittaja)

Taitto ja graafinen suunnittelu: Eemeli Nieminen

ISBN 978-952-69280-7-4 (sid.)

ISBN 978-952-69280-8-1 (PDF)

ISSN 1236-4304 (sarja)

Painettu: 2021, Digipaino Kirjaksi.net

Painosmäärä: 250 kpl

Ensimmäinen painos

Julkaisija: Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura ry, Helsinki

Suomalaisnuorten Viipuri-käsityksiä ryhmäkeskusteluissa

Johdanto

Tämä artikkeli tarkastelee Viipuriin liitettyjen merkitysten ja muistojen välittymistä suomalaisille nykynuorille, ja se kohdentuu erityisesti nuorten tapoihin vastaanottaa aiheesta tietoa ja käsitellä sitä niin sanotuissa fokusryhmäkeskusteluissa. Huomion keskipisteessä ei ole Viipuri fyysisenä ympäristönä, vaan sellainen suomalainen Viipuri, joka lakkasi olemasta toisen maailmansodan jälkeen. Muistin paikkana Viipuri on nimenomaan sotienvälisen ajan kaupunki, ja rajapyykkeinä ovat vuodet 1917 ja 1944. Suomalaisten kollektiiviset muistot kaupungista liittyvät voimakkaasti 1920- ja 1930-lukuihin, jotka on nähty nostalgisesti Viipurin kultakaudeksi.¹ Myös muistoilla sota-ajan Viipurista (1941–1944) on tärkeä osa suomalaisten kollektiivisessa muistissa.

Käytän erityisesti jälkimuistin ja nostalgian käsitteitä ymmärtääkseni ja kontekstoidakseni suomalaisnuorten Viipuriin liittämiä merkityksiä ja muistoja. Jälkimuisti on sukupolvien sisäisen ja ylisukupolvisen muistojen välittämisen muoto, ja se sisältyy moniin siirtämisen tapoihin yhteisen ryhmän sisällä. Tällaisia ovat esimerkiksi ryhmät, joita yhdistää kansallinen yhteenkuuluvuus.² Jälkimuisti ymmärretään tässä artikkelissa muistojen välittämisen kollektiiviseksi ja horisontaaliseksi prosessiksi. Se voidaan tunnistaa suuressakin me-ryhmässä, jolloin kyse ei ole pelkästään yksittäisen suvun sisäisestä vertikaalisesta muistojen siirtämisestä. Tutkin, ilmeneekö jälkimuistoja sellaisessa nuorten ryhmässä, jonka kaikilla jäsenillä ei ole suvun kautta yhteyksiä Viipuriin tai sen menettämiseen, vaikka kaikki tuntevat osallisuutta ryhmiin ”suomalaiset” tai ”Suomessa asuvat ihmiset”. Nämä ryhmät ovat jatkumoa niille suomalaisille, jotka aikanaan itse kokivat Viipurin menettämisen sekä henkilökohtaisesti että osana yhteisöä.³

Toinen tämän artikkelin avainkäsitteistä on nostalgia. Se tarkoittaa kirjaimellisesti ”kotiinpaluun kaipuuta”. Nostalgiaa voidaan tarkastella myös kollektiivisenä tunteena, jota ruokkivat kuviteltu menneisyys ja usein tiettyyn paikkaan tai alueeseen keskittynyt jaettu identiteetti.⁴ Nostalgia tarjoaa menneisyyden paikkaan emotionaalisen yhteyden, joka on välttämätön jälkimuistojen herättämiseksi. Kyse on kehämäisestä prosessista, sillä jälkimuistot voivat vuorostaan

ruokkia nostalgisia tuntemuksia. Tutkin, tuntevatko suomalaisnuoret Viipuriin kohdistuvaa nostalgiaa.

Käytän näitä kahta toisiinsa liittyvää käsitettä vastatakseni tutkimuskysymykseeni: mitä fokusryhmäkeskusteluissa tuotettu aineisto kertoo suomalaisnuorten Viipuriin liittämistä merkityksistä ja jaetuista muistoista? Tarkoitin suomalaisnuorilla Suomessa eläviä ja lukiota käyviä nuoria riippumatta heidän kansallisuudestaan ja kansalaisuudestaan, joista ei tietoa edes kerätty. Aikaisemmin ei ole tutkittu sitä, mikä merkitys niin sanotuilla välitehtyillä historiamuistoilla on nuorten arkielämälle.⁵ Viimeaikaisessa nuorisotutkimuksessa nuoria ei ymmärretä passiivisiksi menneisiin tapahtumiin ja paikkoihin liittyvien muistojen vastaanottajiksi vaan aktiivisiksi toimijoiksi, jotka rekonstruoivat menneiden sukupolvien kollektiivisia muistoja suhteessa omiin kokemuksiinsa.⁶ Oma tutkimukseni täydentää tätä näkökulmaa korostamalla, kuinka suomalaisnuoret rakentavat omat Viipuria koskevat merkityksensä ja muistonsa. Tunnustan nuorten aktiivisen roolin sen sijaan, että pitäisin heitä vain Viipuri-muistojen passiivisinä vastaanottajina. Liitän suomalaisten nykynuorten äänet akateemiseen keskusteluun, joka koskee Viipuridiasporan merkityksiä ja muistoja.

Tutkimukseni fokusryhmiin osallistuneet nuoret ovat syntyneet vuosina 1998–2001. Paikannan heidät sotiin nähden niin sanottuun kolmanteen (sosiaaliseen) sukupolveen, vaikka he tosiasiansa ovatkin sukunsa kolmatta tai neljättä sotien jälkeistä polvea: joko nuorten isovanhemmat tai näiden vanhemmat ovat kokeneet toisen maailmansodan. Joidenkin osallistujien isovanhemmat olivat lähteneet (tavallisesti lapsina) evakkoon luovutetuilta alueilta tai Viipurista, joillakin oli isoisovanhempien juuria luovutetuilla alueilla. Monilla osallistujista ei kuitenkaan ollut minkäänlaisia sukusiteitä luovutetuille alueille. Tarkastelen osallistujiani suomalaisena sosiaaliryhmänä ja sukupolvena, jonka on ollut mahdollista ottaa vastaan ja ilmaista omaksuttuja tai sosiaalisesti jaettuja muistoja Viipurista. Kolmannen sukupolven näkemyksiä suomalaisesta Viipurista ja sen menettämisestä ei ole aikaisemmin tutkittu, vaikka Suomessa onkin viime aikoina kiinnostuttu yhä enemmän toisen maailmansodan ja luovutetun Karjalan traumaattisten muistojen periytymisestä kolmannelle ja neljännelle sukupolvelle.⁷

Viipuri: merkityksiä ja muistoja

Jälkimuistin ja Pierre Noran muistin paikan käsitteitä on hiljattain sovellettu analysoitaessa Viipurin rakennuksille annettuja merkityksiä ja niihin yhdistettyjä muistoja: on tarkasteltu niitä suomalaisia, joilla on jokin yhteys tai kiinnostusta Viipuriin⁸ ja joiden muistoja hallitsee 1920–1930-luvun kaupunki.

Viipuri todellisena paikkana on sitä vastoin peittynyt kadonneen suomalaisen kaupungin nostalgisen muiston ja jälkimuistin alle.⁹ Historiantutkija Jani Karhun mukaan vain harvat kaupungit herättävät sellaisia tunteita suomalaisissa kuin Viipuri, vaikka Viipuri ei ole ollut osa Suomea enää yli 70 vuoteen eikä nyky-Viipurin todellisuus voi mitenkään kilpailla suomalaisajan idealisoidun Viipuri-kuvan kanssa. Karhun mukaan kyseessä on romantisoitu kuva kukoistavasta kaupungista ja sen onnellisista ja aktiivisista ihmisistä.¹⁰ Oma tutkimukseni tarkastelee, pätevätkö nämä käsitykset myös suomalaisnuoriin.

Viipuri on Suomessa edelleen relevantti aihe akateemisen tutkimuksen ulkopuolellakin.¹¹ Suomalaista Viipuria luodaan uudelleen niin museonäyttelyissä kuin digitaalisessa todellisuudessa, jossa se voidaan esittää rakennettuna ympäristönä ja suomalaisena yhdyskuntana.¹² Talvi- ja jatkosodan vuosipäivinä iltapäivälehdistö julkaisee säännöllisesti sota-ajan Viipuriin liittyviä artikkeleita.¹³ Iltapäivälehtien ja muun median Viipuri-representaatioita on syytä tarkastella siksi, että niiden narratiivit ja kuvastot voivat muokata suuren yleisön käsityksiä, asenteita ja mielikuvia.¹⁴ Viipuri-narratiiveissa toistetaan käsitystä sotia edeltäneestä täydellisestä ja sittemmin raunioituneesta Viipurista. Jo vuonna 1941 kuvateoksessa *Viipuri ennen ja nyt* näytettiin kuvia merkkirakennuksista ennen talvisotaa ja raunioituneina sen jälkeen.¹⁵ Netta Böökin mukaan suomalainen media arvioi Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen 1990-luvulla negatiivisessa sävyssä Karjalan Neuvostoliitolle luovuttamisen seurauksia: epäsuora viesti oli, että Suomen osana Karjala olisi voinut paremmin.¹⁶ Kielteinen vertailu jatkuu myös nykyisin. Esimerkiksi vuonna 2016 otsikoitiin: ”Kuvia Viipurista: Suomi rakensi, Venäjä jätti remontoimatta – Moni asuu asuinkelvottomassa talossa.”¹⁷ Jopa silloin, kun Viipuri esitetään iltapäivälehdissä positiivisemmassa valossa, niissä huomautellaan Viipurin tilasta: ”Viipuri on kovien kontrastien kaupunki – romantiikkaa ja rappiota rinta rinnan.”¹⁸ Keskusteluissa etusijalla ovat useimmiten Viipurin suomalaisen ajan rakennukset tai Ruotsin ajalla rakennetun Pyöreän tornin kaltaiset paikat, jotka ovat keskeisiä suomalaisten Viipuri-tarinoissa.¹⁹ Viipuria tarkastellaan taaksepäin kääntyneellä katseella: ”Vierailu Viipurissa on monella tapaa nostalgiamatka. Niin tärkeällä sijalla kaupunki on Suomen historiassa, ja historia myös näkyy Viipurissa.”²⁰

Medianarratiiveissa Viipuri näyttäytyy usein täydellisenä silloin, kun se oli suomalaisten hallussa, ja rappeutuneena sotien jälkeen, venäläisenä aikana. Tämä on tyypillistä kollektiiviselle muistelulle, sillä rappio kuuluu yhteisöllisen muistin keskeisiin teemoihin.²¹ Rappion idea artikuloituu nostalgisissa visioissa myyttisestä kulta-ajasta, jonka jälkeen asiat ovat pääosin taantuneet.²² Rappion narratiivi on ryhmäkohtainen; jokin toinen muistajien ryhmä voisi

mieltää saman historian kauden edistyksen ajaksi.²³ Rappion narratiivi kuvaa osuvasti suomalaista Viipuri-narratiivia.²⁴ Negatiivinen vertailu korostaa nostalgisen kaipuun universaalia suuntautumista kuviteltuun, parempaan menneisyyden aikakauteen. ”Täydellinen ennen, raunioitunut jälkeen” -vertailuun sisältyy sekä ajallinen että paikallinen elementti. Tietyn ryhmän muistelema parempi aika luo ajatuksen myös paremmasta paikasta ja samalla kannattelee sitä: entinen Viipuri oli parempi, koska se oli paikka, jossa sen suomalaiset asukkaat aikanaan kartuttivat onnellisia muistojaan.

Aikaisemmin myös Jan Löfström on tarkastellut suomalaisnuorten käsityksiä ylisukupolvisesta vastuusta ja historian vääryyksien hyvittämisestä.²⁵ Hänen tutkimuksensa kohdistuu lukiolaisten fokusryhmissä käymiin teemakeskusteluihin, joita toivottiin voitavan hyödyntää uutta perusopetuksen ja lukion historian opetussuunnitelmaa laadittaessa.²⁶ Vuosina 2008–2009 käytyjen ryhmäkeskustelujen havainnot verrattiin muihin vastaavanlaisiin tutkimuksiin.²⁷ Löfströmin tulosten mukaan suomalaisnuorten oli vaikeaa nähdä oma elämänsä laajassa historiallisessa kontekstissa, eikä menneisyys tuntunut liittyvän siihen.²⁸ Nuoret suhtautuivat epäillen ajatukseen historiallisesta moraaliseen vastuusta eli siitä, että heidän sukupolvensa tulisi kantaa vastuuta menneisyyden tapahtumista.²⁹ Aiemmassa tutkimuksessa on myös havaittu, että opiskelijoilta puuttuu ajoittain historiallista empatiaa, vaikka he tunsivat tapahtumien historiallisia konteksteja.³⁰ Historiallisella empatialla tarkoitetaan kykyä kontekstualisoida ja ymmärtää sekä kognitiivisesti että tunteiden tasolla menneisyyden ihmisten toimintaa. Nuorilla oli vaikeuksia yhdistää toisiinsa suuret maailmantapahtumat ja yksittäiset ihmiskohtalot.³¹

Käsitteellinen viitekehys

Muisteluun liittyvää menneisyyden ja nykyisyyden välistä kuilua on mahdollista kaventaa sukupolvien välisen vuoropuhelun avulla, joka osaltaan myös vahvistaa kansakuntien jatkuvuutta.³² Edellisten sukupolvien kokemat tapahtumat ja niiden eteenpäin välittämät muistot menneisyyden paikoista ja tapahtumista tekevät myös nuoret osallisiksi muistamisen diskursseista ja käytännöistä. Muistoja voivat jakaa myös esimerkiksi ystäväryhmät, media tai museot. Näin nuoretkin pystyvät tietyllä tapaa kokemaan menneisyyttä ja oppimaan siitä. Samalla he tulevat tietoisiksi omasta paikastaan sukupolvien ketjussa.³³ Muistot välittyvät myös sukupolven sisällä eli sen joukon kesken, joka on elänyt yhtä aikaa tietyssä historiallisessa ajassa ja paikassa. Lisäksi muistojen uskotaan välittyvän ajassa eteenpäin eli seuraaville sukupolville aiemmalta sukupolvelta, jolla on ollut tapahtumasta tai paikasta henkilökohtaisia muistoja. Tällaisista

sukupolvelta toiselle välittyvistä muistoista voidaan puhua jälkimuistoina.³⁴ Välitetyt ja välittyneet muistot voivat vaikuttaa muistelukulttuuriin vain silloin, kun jokin ihmisryhmä on omaksunut ne näkemällä, kuulemalla, omimalla, hyödyntämällä muistoja – tai inspiroitumalla niistä.³⁵ Siksi on tärkeää selvittää, ovatko nuoret omaksuneet Viipurista välitetyt muistot ja miten he tulkitsevat ja hyödyntävät niitä.

Nostalgia ja jälkimuisti ovat hedelmällisiä käsitteitä suomalaisnuorten Viipuriin liittämien merkitysten ja muistojen tarkastelemisessa. Nostalgian käsite soveltuu menetettyjen paikkojen tarkasteluun, sillä nostalgia voidaan määritellä tuskalliseksi kaipuksi paikkaan, jota ei enää ole tai jota ei kenties koskaan edes ollut.³⁶ Nostalgia kollektiivisena tunteena sisältää sekä yksilöiden että ryhmien tai kansakuntien kaipuun entisille kotipaikoille.³⁷ Svetlana Boym on jaotellut nykyisen nostalgian pohdiskelevaan ja entistävään.³⁸ Viipurista välittyneitä muistoja ja jälkimuistoja sävyttää usein pohdiskeleva nostalgia, joka perustuu pirstaleisiin muistifragmentteihin. Entistävä nostalgia puolestaan kietoutuu nationalismiin ja toiseuttamiseen pyrkien valloittamaan ja tilallistamaan aikaa.³⁹ Boymmin typologiassa nostalgia voidaan myös ymmärtää tavaksi rakentaa retrospektiivinen turvallisuuden ja vakauden utopia. Kyse on samalla revisionistisesta projektista, jonka tavoitteena on kirjoittaa historiaa uudelleen lähestyttävämällä ja vetoavammalla tavalla.⁴⁰ Retrospektiivisen vakauden utopia kiteyttää sen, kuinka diasporaviipurilaiset hyödyntävät nostalgisia lapsuusmuistojaan. Ajatus yleisöön vetoavan historian (uudelleen)kirjoittamisesta pätee puolestaan suomalaismedian tapaan kirjoittaa Viipurista. Suomalaisen iltapäivälehdistön representaatiot Viipurista vahvistavat Ekaterina Kalininan havaintoa siitä, kuinka media voi manipuloida käyttäjiensä asenteita menneisyyttä kohtaan ja herättää heissä nostalgiaa.⁴¹ Suomalaisen Viipuri-nostalgian voi täsmentää ehdolliseksi nostalgiaksi, joka kohdistuu tulossa olleeseen, keskeytyneeseen menneisyyteen. Se takertuu siihen, mitä olisi voinut olla,⁴² ellei Viipuria olisi menetetty. Tämän tyyppinen nostalgia on eräänlaista kuvitteellista, toiveikasta reaktiota menneeseen, ja sen mahdollistaa diasporinen välitila. Tällainen ehdollinen nostalgia voi siirtyä jälkipolvien välillä horisontaalisesti,⁴³ minkä vuoksi se liittyy läheisesti jälkimuistin käsitteeseen.

Jälkimuistin avulla voidaan ymmärtää, miten ja miksi menneisyyden tapahtumat ja paikat voivat säilyä merkityksellisinä tuleville sukupolville, joilla ei ole niistä omia henkilökohtaisia kokemuksia. Ennen jälkimuistin käsitteen tarkastelua on tarpeen luoda suppea yleiskatsaus sosiaaliseen tai kollektiiviseen muistiin. Yhteisöt, esimerkiksi kansakunnat, luovat itselleen kollektiivista muistia erilaisilla muistielementeillä, kuten teksteillä, kuvilla ja paikoilla.⁴⁴

Susan Sontagin mukaan jälkimuisti on sen toteamista,

että tämä on tärkeää,
että tämä on kertomus siitä, kuinka se tapahtui,
tähän liittyvin kuvin, jotka lukitsevat tarinan mieliimme.⁴⁵

Kollektiiviset muistot eivät ole pysyviä, vaan ne muuttuvat kansallisten tai sukupolviyhteisöjen kulloistenkin tarpeiden mukaan. Kollektiivinen muisto on erilaisten intressien ja valtasuhteiden muokkaama sosiaalinen tuote.⁴⁶ Tietty kollektiivinen muisto voi olla yhteisössä vallitseva, kunnes se kyseenalaistetaan tai mahdollisesti kumotaan, kuten usein käy sukupolvien vaihtuessa.⁴⁷ Yhteisöt pyrkivät jähmettämään kollektiivisen muiston omia identiteettipyrkimyksiään pönkittäväksi. Sekä yksilöiden muistot että yhteisössä hallitseva kollektiivinen muisto suomalaisesta Viipurista täydentävät ja muovaavat vastavuoroisesti toisiaan. Kun rakennetaan suhdetta menneisyyden tapahtumiin ja paikkoihin, joita jälkipolvet eivät ole omakohtaisesti kokeneet, niiden täytyy hyödyntää mielikuvitustaan ja täyttää aukkoja luovasti tai tuottamalla projektioita menneisyydestä.⁴⁸ Jälkimuistin 'jälki' (alkup. *post*) viittaa siihen, että myöhemmät sukupolvet perivät muistot fragmentoituneina. Näissä fragmenteissa menneisyyteen luodaan sekä jatkuvuutta että katkoksia, ja siksi jälkipolvien vastaanottama muisto on erilainen kuin aikalaistodistajien ja osallistujien mielikuva.

Jälkimuisti on muiden muistamisen muotojen tavoin sekä henkilökohtaista että kollektiivista.⁴⁹ Samanaikaisuus ja sukupolvien väliset siteet osallistavat myös laajemman sosiaalisen yhteisön muistojen siirtoon, jolloin puhutaan periytyvästä jälkimuistista tai sukupolvien sisäisestä horisontaalisesta muistinsiirrosta.⁵⁰ Siksi traumaattisiin menneisyyden tapahtumiin tai menetettyyn paikkaan liittyviä jälkimuistoja eivät koe pelkästään ne, joiden perheenjäsenet elivät asiat omakohtaisesti. Eteenpäin välittyneet jälkimuistot voivat yhdistää myös laajempia ryhmiä, jopa kokonaisia kansakuntia. Henkilökohtaiset muistot eivät nekään ole irrallisia, vaan niitä jaetaan, välitetään ja muokataan omien piirissä.⁵¹ Kun yksilöiden muistoja ja jälkimuistoja jaetaan ja levitetään, niistäkin tulee periytyviä jälkimuistoja. Jälkimuisti voidaan siten ymmärtää parhaiten muistojen siirtämisen, vastaanottamisen ja uudelleentulkinnan *kollektiiviseksi* muodoksi. Jälkimuistoja voidaan vaalia kokonaisen me-ryhmän kuten suomalaisnuorten piirissä sen sijaan, että kyse olisi muistojen siirtämisestä vain sukujen sisällä. Siksi olen valinnut tutkimukseni osallistajat sodasta katsottuna kolmannesta sosiaalisesta sukupolvesta sen sijaan, että osallistumisen kriteerinä olisivat olleet sukusiteet Viipuriin.

Lukiolaisten fokusryhmäkeskustelut

Kokosin tutkimukseni aineiston 38 monimenetelmällisestä fokusryhmäkeskustelusta, jotka järjestin yhteensä 325:lle 16–19-vuotiaalle lukiolaiselle 11 eri kaupungissa eri puolilla Suomea.⁵² Nämä keskustelut toteutettiin vuonna 2017, jolloin Viipurin luovuttamisesta Neuvostoliitolle oli kulunut 73 vuotta. Keräsin aineistoni kaupungeista eri puolilta Suomea tarkastellakseni, vaikuttivatko alueellinen läheisyys tai muut Viipuri-kytkökset siihen, mitä merkityksiä ja muistoja osallistujat liittivät kaupunkiin.⁵³

Fokusryhmäkeskusteluja käytettäessä on tärkeää olla tietoinen siitä, että ryhmän sisäinen dynamiikka vaikuttaa saatavaan tutkimusaineistoon ja tutkimuksen tuloksiin.⁵⁴ Ryhmädynamiikka oli tutkimukseni metodologinen avain: kun koolla oli samaan opetusryhmään ja ikäluokkaan kuuluvia nuoria, odotin sekä yksilöllisesti koettujen että sosiaalisesti muotoutuneiden Viipuriin liittyvien merkitysten ja muistojen nousevan esiin. Muistitutkijoiden mukaan kollektiiviset muistot ja jälkimuistot manifestoituvat, muuttuvat ja muotoutuvat sosiaalisissa ryhmätilanteissa ja ryhmien jäsenten välisissä keskusteluissa,⁵⁵ mistä syystä fokusryhmäkeskustelu oli tutkimukseni tarpeisiin parhaiten soveltuva laadullinen menetelmä. Yksilöhaastattelujen avulla minun olisi ollut mahdotonta havainnoida muistiin ja historian kertomiseen sisältyvää ryhmädynamiikkaa. Fokusryhmäkeskusteluiden kautta pystyin havainnoimaan prosessia, jossa maantieteellinen ja historiallinen tieto omaksutaan ja ymmärretään ja jossa Viipuriin liitettyjä merkityksiä ja muistoja rakennetaan yhteisöllisesti.

Ensin jokaista osallistujaa pyydettiin kirjoittamaan, mitä hänelle tuli mieleen sanasta Viipuri (tähän aineiston osaan viitataan myöhemmin Viipuri-listoina). Sitten ryhmissä keskusteltiin näistä listoista sekä kysymyksistä ”Oletko kuullut Viipurista?”, ”Oletko käynyt siellä?” ja ”Mitä sinä tiedät Viipurista?” Lisäksi osallistujat piirsivät kartan siitä, missä he ajattelivat Viipurin sijaitsevan. Näiden vaiheiden jälkeen ryhmälle annettiin virikeaineistot, jotka koostuivat valokuvista, iltapäivälehdistä ja kolmesta lehtiartikkelista, jotka sisälsivät muistelmia Viipurista. Tämän jälkeen osallistujat keskustelivat virikeaineistosta ja kertoivat näkemyksiään siitä. Lisäksi heiltä kysyttiin: ”Millainen paikka oli Viipuri?” ja keskusteltiin kysymyksestä ”Pitäisikö Viipurin olla osa Suomea?”⁵⁶

Keskustelujen lisäksi osallistujat tekivät erilaisia tehtäviä. Näitä olivat esimerkiksi Viipurin linnan valokuvan tunnistaminen, Suomen valtakunnanrajoja esittävien mentaalikarttojen piirtäminen ennen ja jälkeen toisen maailmansodan, keskustelut sotaan ja Karjalaa koskevista kysymyksistä, tutustuminen virikeaineistoihin ja keskusteleminen niistä sekä ryhmäyhteenvedon kirjoittaminen ja palautelomakkeen täyttäminen.⁵⁷

Virikeaineistojen tarkoituksena oli antaa osallistujille lähtökohtia sekä oppimiseen että keskusteluun siltä varalta, että heidän ennakkotietonsa Viipurista olisivat niukat. Osallistujille näytettiin seitsemän suomalaista Viipuria esittävää valokuvaa. Lisäksi he selaילוivat kahta *Ilta-Sanomien* erikoisnumeroa: toukokuussa 2012 ilmestynyttä *Viipuri*-lehteä ja helmikuussa 2013 ilmestynyttä *Viipuri – Muistot* -lehteä, ja keskustelivat niistä. He lukivat kolme *Viipuri – Muistot* -lehdessä julkaistua, erilliselle paperille kopioitua lyhyttä Viipuri-muistelmaa. Tarinat ja valokuvat lisättiin aineistoihin niin sanotun pilottifokusryhmän jälkeen sen varmistamiseksi, että osallistujat lukisivat vähintään samat kolme lyhyttä tarinaa ja katsoisivat samoja seitsemää valokuvaa. Tarinat oli valittu niiden toivotun samastuttavuuden ja kiinnostavuuden perusteella. ”Onnenhetkistä pelon pauloihin” on liikuttava kertomus sota-ajan tapahtumista ja siitä, kuinka viipurilaissuku koki kotikaupunkinsa menettämisen. Tarinassa ”Koulu loppui – ja lapsuus” kirjoittaja kertoo koulumuistoistaan Viipurissa. Tarina ”Mummon ikuinen ikävä” valittiin puolestaan siksi, että joillakin oppilailta oletettiin olevan (iso)isovanhempia, jotka olisivat kertoneet samanlaisia tarinoita Viipurista ja Karjalasta.

Tehtävien ja suorien kysymysten yhdistämisestä oli paljon hyötyä: se tarjosi mahdollisuuksia tarttua nuorten kiinnostuksenkohteisiin, tunnistaa heidän erilaisia mieltymyksiään ja kykyjään sekä stimuloida keskustelua.⁵⁸ Lisäksi menetelmä antoi nuorille mahdollisuuden osallistua työskentelyyn tavalla, jolla he halusivat itseään ilmaista.⁵⁹ Mikäli osallistuja halusi puhumisen sijaan kirjoittaa, hänellä oli tilaisuus siihen sekä ryhmäistunnon aluksi että sen lopuksi.

Fokusryhmäkeskusteluiden teemat

Analysoin fokusryhmäaineistoni käyttämällä temaattista sisällönanalyysia.⁶⁰ Tässä artikkelissa käsiteltäviksi teemoiksi valitsin henkilökohtaiset siteet Viipuriin, Viipurin läsnäolon, vaikutelmat suomalaisesta Viipurista, Viipurin menettämisen ja Viipurin omistamisen tai sinne kuulumisen.⁶¹ Jotkut kertoivat fokusryhmissä sukusiteistään: ”Osa isoisäni suvusta kotoisin Viipurista”, ”Minun vaari on syntynyt Viipurissa”, ”Isän puolelta suku lähti sieltä suunnalta pakoön. Kuullut paljon tarinoita sieltä.”⁶² Erään fokusryhmäkeskustelun myöhemmässä vaiheessa kaksi osallistujaa tarkensi sukusiteitään Viipuriin sen jälkeen, kun osallistujat olivat lukeneet kolme lehtiartikkelia Viipurista ja heiltä oli kysytty, olivatko he kuulleet vastaavia tarinoita aikaisemmin: ”Itsenäisyyspäivänä mun vanhemmat kertoo jotai juttuja, mitä ne on kuullu sitte aikasemmin. Että esim. mun suku on, tota, juurikin Viipurista ja sitten mun pappi aina sit selittää näitä asioita”; ”Isoisoäitini asui Viipurissa, ja kun me olimme pieniä, hän kertoi

meille tarinoita, miten hän eli siellä ja kävi koulua ja muuta vastaavaa.”⁶³ Nämä esimerkit osoittavat, miten ja millaisina ajankohtina Viipuri-muistot välittyvät sukujen sisällä ja sukupolvien välillä: vanhempien sukupolvien on luontevaa ottaa Viipuri esille Suomen itsenäisyyspäivän viitekehyksessä.⁶⁴

Tutkimukseen osallistuneista lukiolaisista reilu viidesosa (22,7 %) kertoi käyneensä Viipurissa, eli heidän kaupunkiin liittämänsä merkitykset ja muistot pohjautuivat omiin kokemuksiin. Monet kaupungissa käyneet esittivät myönteisiä kommentteja: ”Se on kiva paikka” ja ”Ajattelin, että se oli kaunis paikka, siellä oli vanhoja rakennuksia ja asioita, eli minä oikeasti pidin siitä”.⁶⁵ Myös kielteisiä kommentteja kuultiin: ”No siellä oli, tota, vähän köyhä (naurua) [- -] ei se ollu mitenkää infrastruktuuriltaan [- -] se näyttää siltä, ettei siitä pidetä niin hyvää huolta siitä kaupungista.”⁶⁶ Joskus kaupungissa käyneiden vaikutelmat olivat sekä myönteisiä että kielteisiä: ”Maisemat on aika kauniita [- -] siel on aika tosi paljo sellasii vanhoi kerrostaloj jotka o iha rapistuneet ja tosi huonos kunnos mut sit siel on myös ihan, sellanen uus hotellikin. Ja sit siel on se, markkinapaikkoi aika paljo”, ja ”(ryhmä nauraa) No se oli Venäjää, se oli ihan hieno, mutta vähän niinku sellanen ränsistynyt. Se katukuva.”⁶⁷ Huomion-arvoista oli lukiolaisten ”suomalainen katse” Viipuriin:

[- -] se on oikeestaan aika hauska kaupunki koska siellä kummiski löytyy suomalaisia niinku piirteitä, siel on yks rakennus menny tota sisätalalla, tai sisätalassa lukee katonrajassa et se on ihan suomen kieltä, vielä. [- -] se on ihan kaunis kaupunki aika kiinnostava ainaki, suomalaisen näkökulmasta. Se on tavallaan puoliks suomalainen.⁶⁸

Oppilaat tunnistivat Viipurin suomalaiset piirteet ja olivat tietoisia suomalaisuuden yhä jatkuvasta läsnäolosta kaupungissa sekä sen vaikutuksesta. Edellä siteerattu oppilas tunnistaa tämän seikan ja pitää sitä oikeutettuna, koska kaupunki on ”tavallaan puoliks suomalainen”. Tällainen ”suomalainen katse” oli hyvin samanlainen kuin ennakkoaineistona esitellyissä median Viipuri-representaatioissa.⁶⁹ Osallistujien vaikutelmiin venäläisestä Viipurista heijastuivat niin sukulaisten kommentit, ryhmäkeskustelutilanteessa katsellut kuvat suomalaisesta Viipurista kuin ryhmien käymät keskustelutkin. Yleisvaikutelmaan ei vaikuttanut se, olivatko osallistujat käyneet kaupungissa vai eivät.

Toinen vastausaineistosta noussut tema oli Viipurin läsnäolo oppilaiden arkielämässä. Viipuri-listat osoittivat, että jotkut heistä olivat jo ryhmäkeskustelunsa alkaessa tietoisia siitä, että ”monien suomalaisten sukujuuret ulottuvat Viipuriin”.⁷⁰ Ne sisälsivät myös useita mainintoja entisistä viipurilaisista instituutioista, jotka jatkoivat elämäänsä muissa suomalaisissa kaupungeissa:

Helsingissä toimiva Viipurin Urheilijat oli mukana yhdessä listassa,⁷¹ ja seitsemässä listassa (2 %:ssa kaikista) neljästä eri ryhmästä mainittiin Lahden lähistöllä toimiva Viipurilainen kotileipomo, jonka tuotteita myydään myös muualla Suomessa.⁷² ”Viipurin rinkeli” tai ”rinkeli” esiintyi 18 listassa (6 %). Mainintoja oli kahdeksasta eri ryhmästä kaikkiaan kuudesta eri kaupungista.⁷³ Viipurinrinkeli mainittiin myös kolmen itäisen rajaseudun fokusryhmän keskusteluissa.⁷⁴ Kysyttäessä, ”mitä sinä tiedät Viipurista”, eräs osallistuja vastasi: ”Siis mulle tuli oikeesti heti ekan mieleen viipurinrinkeli”, ja eräs toinen osallistuja kommentoi: ”[viipurinrinkeli] löytyy ihan meidän toriltaki.”⁷⁵ Näitä jokapäiväisiä assosiaatioita esiintyi myös suhteessa Karjalaan, joka oli läsnä osallistujien arkielämässä karjalanpiirakoiden, Karjala-merkkisen oluen tai Karjalaa takaisin vaativan pop-kappaleen kautta.⁷⁶

Kolmantena teemana osallistujat ilmaisivat myönteisiä vaikutelmia sotia edeltäneestä Viipurista: ”Näist [lehtijutuista] tulee ainaki semmonen vaikutelma et ennen sotaa ollu hirveen ihania kaikki asiat”.⁷⁷ Näitä mielikuvia asetettiin vastakkain sota-ajan kaupunkia koskevien kielteisten vaikutelmien kanssa. Sama koski sodan kielteisiä seurauksia, joista kummastakin oli annettu virikeaineistoksi iltapäivälehtien artikkeleita. Talvi- ja jatkosota ymmärrettiin tapahtumasarjaksi, joka ”raunioitti” kaupungin ”kaikille ihmisille”.⁷⁸ Virikeaineistoksi valittujen lehtien narratiivi on selkeä: suomalainen Viipuri täydellisenä paikkana esitetään vastakohtaksi kaupungin toisessa maailmansodassa kokemille vaurioille. Viipurin katsotaan tuhoutuneen sekä fyysisenä ympäristönä että suomalaisena kulttuurikaupunkina, mistä syystä sotienjälkeinen kaupunki on imagoiltaan lähinnä raunioitunut. Seuraavat sitaatit osoittavat, kuinka tutkimukseen osallistuneet nuoret omaksuivat ja toistivat virikeaineistona käytettyjen lehtien viestiä: ”Viipuri oli normaali suomalainen kaupunki, mutta sitten tuli sota ja Viipuri luovutettiin Venäjälle. Viipuri jäi kehityksessä jälkeen eikä siitä ole pidetty tarpeeksi hyvin huolta.” ”Mulla on vissii sellane kuva et se on nykyään semmone tota rapistunu tuota ja tyhjenty. Niinku ettei siel oo asukkaitakaa enää paljoo. [- -] Se tarvis ehostusta.”⁷⁹

Neljäntenä teemana esille nousee menetykset. Teema kattaa yhtäältä menetyksen tunnustamisen ja keskustelun siitä, että Suomen toisen maailmansodan aikaiset aluemenetykset tarkoittivat Viipurin luovuttamista Neuvostoliitolle. Lisäksi teemaan liittyvät alueluovutuksesta johtuneet menetyksen tuntemukset, kuten surun ja kaipauksen tunteet. Tämä teema esiintyi Viipuri-listoissa: ”[Viipuri:] Vanha Suomen Venäjälle (Neuvostoliitolle) menettämä alue. Iso menetykset, mutta esimerkiksi Petsamo oli suurempi menetykset mielestäni”; ”Kulttuurillisesti olisi hienoa, jos [Viipuri] olisi vieläkin osa Suomea, tai [olisi] aina ollut.”⁸⁰ Ensimmäisessä lainauksessa Viipurin menettäminen ymmärretään

merkittäväksi, ja se on myös ainoa esimerkki tähän teemaan kuuluvasta paikka-perustaisesta vastauksesta: osallistuja vertaa Viipurin menettämistä Petsamon menettämiseen. Toinen vastaus käsittelee Viipurin menetystä tunnetilana eikä faktana (osallistuja ei kerro, kuinka ja miten Viipuri menetettiin) ja antaa ymmärtää, että Viipurin menettäminen oli Suomelle aineeton kulttuurinen tappio. Osallistujat kertoivat syitä siihen, miksi Viipurin luovuttaminen oli suuri menetys Suomelle: ”Viipurihan oli ennen sotia sellanen hirveen kansainvälinen kaupunki. Että se oli kulttuurielämältään hirveen vilkas, siis se oli niinku jo Helsinkiin verrattavis et minä sanon et tämmönen Suomen kakkoskaupunki, niin, sillä lailla niinku se on ollu iso menetys.”⁸¹ Vaikutelma Viipurista tärkeänä kaupunkina ja vilkkaana kulttuurikeskuksena sai nuoren tuntemaan, että kaupungin luovuttaminen ei ollut pelkästään alueellinen menetys. Kun ryhmätyöskentelyn aluksi selvitettiin, mitä osallistujat tiesivät Viipurista, eräs osallistujista vastasi:

Mä katoin nuorempana paljo tommosii, näist Suomen sodista tehtyy leffoja ja niissä oli aina Viipuri ja sit se Viipurin menetys oli kova pala sit sodassa, tuntus olevan. Sit mulle jäi jotenki mieleen et Viipuri oli niinku ennen joku Suomen suurin kaupunki ja et se oli jotenki huono homma ku se menetettiin.⁸²

Oppilaalle Viipurin menettäminen on paitsi historiallinen fakta myös kielteinen tapahtuma. Häneen oli tehnyt vaikutuksen Viipurin esittäminen tärkeänä paikkana, joka oli ”aina” mukana sotaelokuvissa ja joka vaikutti olleen ”Suomen suurin kaupunki”.⁸³ Tämäkin sitaatti näyttää, kuinka oppilaat ymmärsivät Viipurin menettämisen myös tunnetason menetykseksi. Vastaus osoittaa, etteivät fokusryhmän virikeaineistot olleet osallistujien ainoa Viipuria koskevan tiedon lähde. Muutamissa osallistujien ryhmiensä lopuksi kirjoittamissa yhteenvedoissa kommentoitiin myös Viipurin menettämisen vaikutuksia: ”vaikutti paljon ihmisiin”; ”Tärkeää oli huomata se, että Viipurin ja Karjalaan liittyä edelleen paljon muistoja ja kaipaustakin.”⁸⁴

Nuoret pohtivat Viipurin muuttuneita omistussuhteita jo ennen virikeaineistoille altistamista: ”Viipuri on Venäjän kaupunki, joka oli ennen Suomen kaupunki”, on tyypillinen esimerkki listoissa esiintyneestä vastauksesta.⁸⁵ Viipurin historiaa tarkasteltiin osana eri valtakuntia ja antamalla jopa hyvin tarkkoja yksityiskohtia siitä, milloin Viipurin omistus vaihtui: ”Karjalassa sijaitseva kaupunki, joka nykyään kuuluu Venäjälle. Kuului Suomeen vuoteen 1944.”⁸⁶ Näkemyksistä voi tulkita osallistujien ajatelleen, että Viipuri kuuluu Suomelle: ”Venäläiset veivät sen Suomelta”; ”Oli Suomen kaupunki, Venäjä vei sen Suomelta.”⁸⁷

Fokusryhmissä käsiteltiin lopuksi kysymystä siitä, pitäisikö Viipurin olla osa Suomea. Kysymys oli paitsi herkkä myös tarkoituksellisen provokatiivinen, ja esitin sen herättääkseni keskustelua Viipurin sijainnista ja omistajuudesta. Halusin kuulla nuorten ajatuksia kaupungin ”oikeasta sijainnista” suhteessa valtakunnanrajoihin ja tuntemuksia siitä, kenelle kaupungin ”pitäisi” kuulua. Ne oppilaat, joiden mielestä Viipurin pitäisi olla osa Suomea, perustelivat ajatustaan esimerkiksi historian avulla: ”Pitäis. Ihan sen, historian takia [– –] ku se niin pitkän aikaa oli jo siel Suomella.”⁸⁸ Eräs osallistujista haastoi suomalaisen omistajuuden viittaamalla Viipurin historian varhaisempiin kausiin: ”Mun mielestä [Viipurin] pitäis olla Ruotsil. Et jos sen sillä periaatteella ruvetaan miettimään, et kenen se oli alun perin niin varmaan Ruotsil. Riippuu, että miten aattelee Suomen historiaa. Mutta ihan sama mulle oikeestaan, että missä se on.”⁸⁹ Vastaus osoittaa tietoisuutta siitä, että Viipurin omistajuudesta voi olla erilaisia tulkintoja ja argumentteja, jotka perustuvat historian erilaiseen ymmärtämiseen. Sama osallistuja toteaa, ettei kysymys Viipurin omistajuudesta toisaalta kiinnosta häntä.

Osallistujat käyttivät virikeaineistojen narratiivia perustellakseen ajatustaan, että Viipurin pitäisi olla tai sen olisi pitänyt olla Suomen osa: ”Se oli ennen paljo kauniimpi kaupunki mitä se nykyään on”; ”No pitäis varmaan, koska must tuntuu et suomalaiset pitäis siit sillee parempaa huolta.”⁹⁰ Osa vastaajista hylkäsi tämän ajatuksen täysin: ”Viipuri kuuluu Venäjälle nykyään eikä se enää haittaa.”⁹¹ Jotkut osallistujista käyttivät virikeaineiston kertomuksia nykypäivän Viipurista oikeuttamaan sitä, miksi kaupungin *ei* pitäisi olla Suomen osa: ”Sitte ku Viipuriki, tosiaan sinne ei oo enää niitä tunnesiteitä enää kauheen monella, ja sitte toisekseen se on ihan hirveessä kunnossa se kaupunki niin mun mielestä antaa olla osa Venäjää”; ”[Viipurin ei pitäisi olla osa Suomea], ku se on nykyään nii huonos kunnossa nii sitten [– –] ei sitä oo järkee enää taistella sen eteen. Ku se on menetetty, nii se on nyt poissa.”⁹²

Pohdinta

Toistamisen ja hyväksymisen teema

Tutkijana väistämättä käyttämäni valta on voinut vaikuttaa lukiolaisten antamiin vastauksiin, ja pohdin kysymystä samaa aineistoa hyödyntävässä väitöskirjassani.⁹³ Virikeaineistojen sisältöjen toistamista ja kritiikitöntä hyväksymistä esiintyi läpi kaikkien fokusryhmien. Osallistujille näytetyt valokuvat esittivät täydellistä kaupunkia: 70 valokuvaan Viipurin katukuvasta ei sisälly merkkejä köyhyydestä, väkivallasta, vandalismista tai muista kaupunkielämän kielteisistä mutta silti luonnollisista piirteistä.⁹⁴ Osallistujat hyväksyivät lehtivalokuvat sel-

laisinaan: ”Kuvat olivat melko kiinnostavia, koska näin niistä, millaista oli todella elää Viipurissa.”⁹⁵ Koska osallistujat eivät kritisoineet valokuvia, he saattoivat olla valmiimpia omaksumaan ja hyväksymään mukana olleet henkilökohtaiset tarinat: ”Kuvista saa kuvan menneisyydestä ja tarinoita on mielenkiintoista lukea.”⁹⁶

Lukiolaisilla oli myönteinen käsitys suomalaisesta ja kielteinen näkemys venäläisestä Viipurista, mikä sopii yhteen virikeaineistoksi valitun Viipurimedianarratiivin kanssa.⁹⁷ Heille kertomus Viipurin rappiosta sotien jälkeen oli tosi. Tästä tulkinnasta voi tulla heille lähtökohta, jonka varaan he rakentavat jatkossakin kuvaa suomalaisesta Viipurista eli siitä, miten he yhdistävät medianarratiivin tiettyihin tunnereaktioihin tai miten medianarratiivit voivat herättää tunteita heissä itsessään. Taantumisen teema on yleinen yhteisöjen kollektiivisessa muistissa.⁹⁸

Lukiolaiset altistettiin tutkimuksessa iltapäivälehtien narratiiville, jossa suomalainen ja venäläinen Viipuri asetetaan vastakkain, ja he toistivat sitä omissa kommentissaan.⁹⁹ Vaikka teema ei ollut kaikille lukiolaisille henkilökohtaisesti tärkeä, tapahtunut koettiin merkittäväksi Suomen kansalle, johon osallistujat tunsivat kuuluvansa. Viipuri-teema oli merkityksellinen ainakin lukiolaisten vanhemmille perheenjäsenille, esipolville tai suomalaisille yleisesti. Tutkimukseni osoittaa aiempien tutkimusten tapaan, kuinka osallistujat yhdistivät eri aikatasoja ja sijoittivat itsensä niihin.¹⁰⁰ Myös sukupolvet ylittävät suhteet osoittautuivat tärkeiksi.

Menetyksen tuskallisuuden teema

Toinen hallitseva teema fokusryhmissä oli sen tunnistaminen, että kaupungin menetys oli tuskallinen kokemus monille yksilöille ja ryhmille. Lukiolaiset hyväksyivät nostalgisen kaipuun, jota esiintyy sekä yksittäisten ihmisten Viipuri-muistoissa että mediassa, esimerkiksi virikeaineistossa. He ymmärsivät, että Viipurin menettäminen oli merkityksellistä sekä Suomen valtiolle että diasporaviipurilaisille: ”[Suomalaisesta Viipurista ja Karjalasta olevat ihmiset] puhuvat aina, miten tavallaan traagista se oli, lähteä Viipurista”, ”Niin, tajuan kyllä oikeastaan idean, että [Viipuria] todella rakastettiin, kaikki ne, joiden täytyi lähteä sieltä, he olivat todella surullisia siitä ja ovat edelleen, jos he alkavat muistella.”¹⁰¹ Sama osallistuja arvelee viipurilaisten rakastaneen kaupunkiaan ja surreen sitä, että he joutuivat lähtemään sieltä; hän siis tunnistaa Viipuriin liittyviä tunteita myös virikeaineistosta. Toinen osallistuja kommentoi:

Sil on semmonen merkitys suomalaisille, varsinki niille, jotka on sieltä kotosin. Tai mun äiti just puhu mulle, ku se tapaa sen työssä tosi paljon siis Karjalassa, Viipurissa syntyneitä ihmisiä. Niin ne kokee semmosta syvää kaipuuta sinne.¹⁰²

Tämä osallistuja tunnistaa entisten viipurilaisten ja karjalaisten tunteet, ja ne ovat välittyneet hänelle oman äidin kautta. Samalla havainnollistuu, miten viipurilaisuus siirtyy ja otetaan vastaan suvuissa ja perheissä käytyjen keskustelujen kautta.

Monilla lukiolaisilla ei ollut mitään tunnesiteitä Viipuriin. Vaikka hekin tunnistivat menetyksen tunteet, he eivät samastuneet niihin henkilökohtaisesti: ”[H]irvee sanoo mut siis ei se nyt paljoo mun elämään vaikuta että onkse Viipuri Suomen vai ei [– –] Mut kyl se varmasti on siis ois jollekki tosi tärkeä asia.”¹⁰³ Tällainen yhtäaikainen tunnistamisen ja torjunnan ilmiö suhteessa Viipurin menettämiseen näkyi myös osallistujien suhtautumisessa sukunsa vanhempien sukupolvien tunteisiin: ”[M]eiän isovanhemmat [olivat] luultavasti ne jotka on joutunu evakkoon sieltä, ainaki tiedän et omat isovanhempani kaipaivat takaisin aika kovin, mutta se on ehkä heille enemmänki vähän enemmän katkeraa [kuin] meille nykynuorisolle.”¹⁰⁴ Tämä lukiolainen asemoi itsensä osaksi nuorten me-ryhmää eikä samastu omakohtaisesti Viipurin menetykseen, vaikka hänellä on sukuside Viipuriin ja häntä erottaa sen menetyksen kokeneista isovanhemmista vain kaksi sukupolvea. Hän kokee puhuvansa koko oman sukupolvensa nuorten puolesta antaessaan ymmärtää, etteivät he ole katkeria Viipurin kohtalon vuoksi.

Sukupolvien välinen kuilu

Lukiolaiset pystyivät asemoimaan itsensä sekä menneisiin ja tuleviin sukupolviin että omaan sukupolveensa, jonka kanssa he elävät samaa historian aikaa.¹⁰⁵ Tämä sukupolvittainen asemoituminen liittyy muistiin ja sen välittymiseen, jota tapahtuu sekä vertikaalisesti ajasta toiseen että horisontaalisesti tietyssä ajassa.¹⁰⁶ Muistojen horisontaalinen jakaminen jonkin sukupolven jäsenten kesken voi tuottaa jälkimuistoja.¹⁰⁷ Tietoisuus kuulumisesta etäiseenkin me-ryhmään voi johtaa myös aikaisempien sukupolvien vertikaalisesti siirtämien muistojen hylkäämiseen, jos nuori ryhmä ei koe niitä relevanteiksi tai tärkeiksi.

Tulokseni osoittavat, että nuoret kokivat olevansa selvästi eri sukupolvea kuin edelliset, vaikka he pystyivätkin ymmärtämään näiden Viipuri-muistoja ja kaupunkiin liittämistä merkityksiä. Tämä selittää edellä esiinnoussutta ”tunnistamisen mutta hylkäämisen” teemaa. Kun ryhmissä keskusteltiin siitä, pitäisikö Viipurin kuulua Suomelle, monet toistivat, että kysymys on tärkeää enää vanhoille: ”Arvelen, ettei meidän sukupolvemme enää edes välitä Viipurista, ne ovat niinkuin vanhempia ihmisiä, jotka ovat edelleen katkeria.”¹⁰⁸ Erään ryhmän osallistujat selittivät, että ”yleensä vanhemmat ihmiset varmaan ajattelee tollai enemmän kuin me” ja että tämän takia vanhemmat ihmiset

saattoivat tuntea ”vihaa ja katkeruutta”.¹⁰⁹ Vihan ja katkeruuden assosioiminen Viipuriin nähtiin ”vanhaksi stereotyyppiaksi”, joka nostettiin esiin ”uudestaan ja uudestaan [- -] se on vain jotakin, joka on syvällä meidän kulttuurissamme”; ”[a]ina ku kuulee Viipurin, ni tulee katkeraks kuitenkin, että ku se menetettiin”.¹¹⁰ Ryhmät pyrkivät ajoittain eläytymään vanhempien ihmisten tunteisiin mutta totesivat silti, että ne eivät kokeneet Viipurin palauttamista omakseen, koska Viipurin menettäminen ”ei oo tapahtunut meille” ja siitä ”on niin pitkä aika et ku periaattees asia ei sinänsä meitä koske”.¹¹¹ Vastaavanlaisia ajatuksia ja tunteita menneisyyden ja nykyisyyden välisestä katkoksesta havaittiin myös Jan Löffströmin tutkimuksissa.¹¹² Nykyisyyden mieltäminen menneisyydestä erilliseksi liittyyne lukiolaisten nuoreen ikään.

Sekä niin sanottu toinen että kolmas sukupolvi ovat perineet pirstaleisia muistoja sotia edeltäneestä Viipurista, jota he itse eivät milloinkaan kokeneet. Silti kolmas sukupolvi eli nykynuoret todella muodostaa oman, edellisestä poikkeavan ryhmänsä. Sukupolvien eroja selittävät poliittiset ja historialliset kontekstit: jokainen sukupolvi on kotoisin tietyltä aikakaudelta ja sosiaalistunut silloin. Tutkimukseni vuosina 1998–2001 syntyneet nuoret eroavat ratkaisevasti aikaisemmista sukupolvista, sillä heillä ei ole henkilökohtaisia muistoja edes Neuvostoliitosta, kun taas ensimmäisen ja toisen sukupolven Viipuriin liittyviä merkityksiä ja muistoja neuvostoaika määrittä syvästi. Lukiolaiset perivät omaisiltaan merkityksiä ja muistoja, joista heillä itsellään ei ole kokemuksia: ”[A]inakin oman elämän kohdalla on ollu et se on ollu siellä Venäjän alla nii eihän sitä ossaa kuvitella [osana Suomea].”¹¹³ Tästä syystä he saattavat kokea etäisyyttä ja erillisyyttä vanhemmista sukupolvista: ”[K]aikki nää vanhemmat ihmiset, ketkä on kokenu näit tätä, [ja jotka] haluis sen Suomelle.”¹¹⁴

Toinen sotienjälkeinen sukupolvi on tuntenut kolmatta enemmän läheisyyttä ensimmäiseen sukupolveen, joka oli henkilökohtaisesti kokenut Viipurin menettämisen.¹¹⁵ Kolmas sukupolvi eli nykynuoret eivät tietenkään pysty täysin irrottautumaan vakiintuneista ja/tai kiistellyistä muistoista ja tarinoista, joita vanhemmat sukupolvet heille siirtävät. He ovat silti kasvaneet avoimempien rajojen aikakaudella, minkä myötä heidän on mahdollista oppia suhtautumaan aiemmin hallinneisiin kollektiivisiin kuviin ja stereotyyppioihin uudella tavalla.¹¹⁶ Tutkimukseni osallistujille toisen maailmansodan tapahtumat ja neuvostoaajan henkinen ilmasto voivat tuntua kaukaisilta ja heidän omassa elämässään merkityksettömiltä. Ajallisen etäisyyden vuoksi heidän reaktioitaan ensimmäisen ja toisen sukupolven kertomuksiin auttaa jäsentämään jälkimuistin käsite, johon liittyvät myös mielikuvituksen ja luovuuden, jatkuvuuden ja katkoksen prosessit.

Lukiolaiset, nostalgia ja jälkimuisti

Lukiolaiset kokivat olevansa selvästi eri sukupolvea kuin Viipuri-muistoja välittävät henkilöt. Nostalgian käsite voi myös yhdistää nämä kaksi ryhmää: pohdiskeleva nostalgia vaalii Svetlana Boymin mukaan pirstaleisia muisti-fragmentteja, kun taas entistävä nostalgia haikailee paluuta menneeseen ja pyrkii valloittamaan ja tilallistamaan aikaa.¹¹⁷ Omassa aineistossani esiintyi vain satunnaisia esimerkkejä pohdiskelevasta nostalgiasta. Vastaukseksi kysymykseen: ”Tulisiko Viipurin olla osa Suomea?” eräs osallistuja sanoi:

Ohan se periaattees hienoo et se on niinku nyt sit Venäjän, tai sillee et se on vaa periaattees muisto. Tai sillee. Et must tuntuu et sitä ei arvostettais Suomessa niin kovasti jos se ois Suomella tällä hetkellä [- -] Nii, must tuntuu et se niinku, se on vaa semmone muisto, kaunis muisto siit et se oli kerran Suomen.¹¹⁸

Tämä osallistuja tavoittaa nostalgian keskeisen paradoksin: nostalgikkoja kiehtoo tilallis-ajallinen etäisyys, ja he haluavat vaalia menetetyn paikan muistoja enemmän kuin sitä itseään. Nostalginen kaipuu ei myöskään koskaan voi saada täytymystään, sillä ajallista etäisyyttä nostalgian ja kadotetun kotiseudun välillä ei ole mahdollista ylittää. Fokusryhmissä oli joitakin menetyksen ja entistävän nostalgian ilmauksia, halua palauttamiseen:¹¹⁹ ”[Tunnen] tavallaan surua, ettei meillä ole [Viipuria] täällä enää”, ”haluan sen takaisin.”¹²⁰ Osallistujat ymmärsivät usein Viipurin olevan nostalginen ”turvallisuuuden ja vakauden utopia”.¹²¹ Niillä lukiolaisilla, jotka olivat kiinni vain nykyhetkessä, oli antinostalgisia tuntemuksia: ”On hyödytöntä ikävöidä enää, ja Suomi toimii hyvin sellaisena kuin se on, eli on niin, ettei alue ole enää, niinkuin, tärkeä”; ”Mielestäni asiat ovat Suomessa nyt hyvin ja turha muisteleminen on vähän myöhässä ja turhaa nyt.”¹²²

Kaiken kaikkiaan menetyksen tunne ei ollut lukiolaisille tärkeä, ei myöskään Viipuriin liittyvä entistävä nostalgia, vaikka suurin osa heistä olikin tietoinen kaupungin menettämisestä. Nostalginen kaipuu ei siis ole väistämätön tai automaattinen reaktio paikan menettämiseen, vaan se täytyy ”oppia”. Koska osallistujilla ei ollut Viipuria koskevan menetyksen tunnetta, he eivät tunteet nostalgiaakaan: suomalaisnuoret eivät siis selvästikään omaksu Viipuri-muistoja nostalgisista syistä tai nostalgian kautta. Tästä huolimatta nostalgia on mielestäni tässä yhteydessä käyttökelpoinen käsite, koska kollektiivisena tunteena nostalgia kohdistuu kuviteltuun menneisyyteen ja toimii hyvänä parina jälkimuistin käsitteelle.¹²³

Jos menetetyn ja täydellisen suomalaisen Viipurin diskurssi säilyy sellaisena kuin se esiintyi fokusryhmäkeskusteluissa käytetyissä lehdissä, osallistujat voivat ennen pitkää omaksua sen. Tapa käsitellä teemaa iltapäivälehdissä näyttäisi

jatkuvan samanlaisena.¹²⁴ Kun osallistujat vanhetessaan kokevat muutoksia, menetyksiä ja nostalgiaa mennyttä aikaa ja kadotettuja paikkoja kohtaan, on mahdollista, että he alkavat tuntea nostalgista kaipuuta myös Viipuriin täydellisenä menettynä paikkana ja jonkinlaisena turvasatamana todellisuudesta. Jälkimuistia voi tarkastella prosessina, jonka kautta seuraavat sukupolvet sisäistävät nostalgisen kaipuun sodassa menetettyyn paikkaan; tosin siihen yhdistyy mielihyvän ja kiintymyksen ohella myös kielteisiä ja traumaattisia tunteita, kuten katkeruutta, vihaa ja inhoa.¹²⁵ Jälkimuisti on tapa pyrkiä selviytymään vaikeasta menneisyydestä.

Jälkimuisti voi siis levitä tapahtuman tai paikan omakohtaisesti kokeneiden henkilöiden jälkeläisiä laajemmalle eli horisontaalisesti tietyn me-ryhmän sisällä.¹²⁶ Jäljitin periytyvää jälkimuistia myös sellaisten osallistujien vastauksista, joilla ei ollut sukukytköksiä Viipuriin, ja he muodostivat vastaajien enemmistön. Myös nämä osallistujat keskustelivat ryhmissä aktiivisesti Viipurista joko viriketarinoiden pohjalta tai oman sukupolvensa tai kaikkien suomalaisten viitekehityksessä. Voivatko tällaisten osallistujien lausumat kertoa jälkimuistoista ilman niihin sisältyvää tunteellista voimaa ja psyykkisiä vaikutuksia? Ne vertautuvat tunteisiin, jotka liitetään vaikeisiin henkilökohtaisiin muistoihin.¹²⁷ Väitän, että näin voi olla. Osallistujat kiistivät ja torjuivat niitä vaikeita tunteita, joita Viipurin menettämisen jälkimuistiin liittyy. Jo kiistäminen tai torjunta itsessään on tunteellinen, jälkimuistiin liittyvä reaktio, johon edellä mainittu inhokin viittaa. Kyseessä voi myös olla pitkä prosessi, jossa työstetään menneisyyden tapahtumaa ja sen traumaattisia kaikuja. Nuoret eivät ole vaikeiden menneisyyksien ja kollektiivisten muistojen passiivisia vastaanottajia, vaan uudelleentulkitsevat ja rekonstruoivat niitä.¹²⁸ On selvää, etteivät lukiolaiset voi tuottaa tai toistaa samanlaisia Viipuri-muistoja kuin ne ihmiset, joista he lukivat virikeaineistossa. Sen sijaan jälkimuistillinen ilmaisu on muodoltaan eräänlaista ristiriitaista heiluriliikettä jatkuvuuden ja katkosten sekä läheisyyden ja välimatkan välillä, mikä näkyy myös yksittäisten osallistujien kommentteissa ja ryhmäkeskusteluissa.¹²⁹

Pohdintoja tutkimusmenetelmästä

Valitsemani tutkimusmenetelmä vaikutti tuloksiini. Ryhmäkeskustelut oli tärkeää toteuttaa eri kaupungeissa eri puolilla Suomea, koska oletin Viipuriin liitettyjen merkitysten poikkeavan eri alueilla. Tulosten paikkasidonnaiset eroavuudet osoittautuivatkin selviksi esimerkiksi siksi, että rajaseutujen osallistujat olivat vierailleet muita useammin Viipurissa ja tunsivat sen muita paremmin. Samoilta paikkakunnilla tunnettiin viipurinrinkeli. Paikkasidonnaisuutta osoitti myös

Viipurin vertaaminen Rovaniemellä Petsamon menettämiseen. Osallistujat saattoivat tuntea läheisyyttä Viipuriin myös kotikaupunkiansa yhteyksien tai niiden ja Viipurin samankaltaisuuksien takia. Esimerkiksi lahtelaisille osallistujille Viipuri oli läheinen, koska he tiesivät useiden viipurilaisten ihmisten, instituutioiden ja yritysten muuttaneen Lahteen talvi- ja jatkosodan jälkeen.¹³⁰ Ryhmissä todettiin esimerkiksi: ”Lahdes on, varmasti todella paljo ihmisii kel on sukulaisia, entisiä sukulaisia tai sukujuuret ulottuu sinne Viipuriin, Karjalan, tienoille.”¹³¹ Yhdessä fokusryhmässä päädyttiin ajatukseen, että nuorina lahtelaisina he polveutuivat entisistä viipurilaisista ja karjalaisista, joiden rakentama Lahden kaupunki on.¹³² Myös oman kaupungin ja Viipurin kaupunkikuvan samankaltaisuus sai jotkut osallistujat tuntemaan yhteenkuuluvuutta Viipuriin maantieteellisestä välimatkasta huolimatta. Turussa ja Vaasassa kommentoitiin kotikaupunkien ja Viipurin yhteisiä piirteitä: kyse on Ruotsin perustamista vanhoista kaupungeista ja lisäksi rannikon satamakaupungeista. Virikeaineiston kuvia Viipurista verrattiin Helsinkiin sekä pääkaupungin että muiden kaupunkien fokusryhmissä.

Fokusryhmäkeskusteluiden toteuttaminen valitsemieni virikeaineistojen pohjalta vaikutti osallistujien näkemyksiin ja muokkasi tuloksiani. Kun lukiolaisilta kysyttiin mielipiteitä lehdistä, mielenkiinto ja reaktiot vaihtelivat. Yksi totesi motivoituneensa aiheeseen: ”Kun historiaa tehdään tällaisiksi lehdiksi, se ei ole niin kuin kirja, jota luetaan, vaan se on tällainen lehti; arvelen, että melkein mistä tahansa saa kiinnostavaa luettavaa”. Muutama muu piti juttuja melko yhdentekevinä: ”[Lehti on] tavallaan kiinnostava, mutten ikinä lukisi sitä vapaa-aikanani”, tai: ”En varmaankaan lukisi tällaisia lehtiä, koska en ole niin kiinnostunut Viipurin historiasta.”¹³³ Lukiolaisten ohjaaminen lukemaan tai silmäilemään lehtiä fokusryhmäkeskustelujen osana oli siis jossain määrin keinotekoista, eivätkä kaikki osallistujat lukisi omaehtoisesti historiateemaisia lehtiä. Eräs kommentoi lehtien kohderyhmää: ”Nää on varmaan tosi hyvii niille vanhoille ihmisille et sit ne voi muistella sit Viipuria [- -] Ei ehkä nuorisolle nyt niinkään paljon.”¹³⁴

Lehtien Viipuri-representaatioiden kritisointi oli erittäin harvinaista, mutta yksi Viipurissa käynyt lukiolainen totesi: ”Nii et on ihan niinku suomalainen lehti et, ehkä vähän näkyy sitä et niinku, suomalaisten aikaan, se oli niinku hieno paikka ja sitte niinku et venäläiset tulivat.”¹³⁵ Toinen osallistuja päätyi kyynisempään kokonaisnäkemukseen luovutetun Karjalan idealisoiduista representaatioista kommentoidessaan, että hänen kuulemissaan tarinoissa ”on aina niin kuin siellä olisi paljon paremmin kuin Suomessa ja vihreämpää ja kauniimpaa”.¹³⁶ Täyttämässään palautelomakkeissa osallistujat antoivat negatiivista palautetta virikeaineistosta myös muista syistä: ”[En pitänyt kuvien katsomisesta koska] en tajunnut niitä”, ja: ”Lyhyet tarinat eivät olleet niin kiintoisia.”¹³⁷ Kaikki

eivät siis olleet kiinnostuneita aineistoista ja aiheesta, mutta kaikki olivat silti riittävän kiinnostuneita katsomaan valokuvia ja lukemaan lehtiä ja tarinoita, koska vastaukset toistivat annettujen aineistojen narratiivia.

Osallistujat peilasivat virikeaineistoja Viipuriin liittyviin merkityksiin ja muistoihin. Lehdissä ilmestyneiden tarinoiden lukeminen viritti esimerkiksi keskustelun Viipurin menettämisestä sekä tosiasiana että tunteellisenä kokemuksena: ”[Tarinat] kuulostavat niin surullisilta, [Viipuri] kuulostaa niin kau尼ilta paikalta, että tuntuu niin surulliselta, että menetimme sen silloin.”¹³⁸ Ilman virikeaineistoja jotkut osallistujista eivät tosin olisi tienneet Viipurista paljontaan, jos ylipäätään mitään, eivätkä he olisi pystyneet keskustelemaan fokusryhmän aiheesta: ”Minulla ei ollut todellista tietoa [Viipurista] ennen tätä [fokusryhmäkeskustelua].”¹³⁹ Osallistujat saivat ryhmistä Viipuria koskevaa tietoa, minkä jotkut totesivat suoraan. Joillakin osallistujista oli Viipurista jo valmis käsitys, jonka he olivat omaksuneet vanhemmilta sukulaisiltaan tai muista lähteistä, mutta toisille virikeaineiston valokuvat, lehdet ja tarinat olivat ainoa resurssi käsityksen muodostamiseksi Viipurista. Voidaankin pohtia, olisivatko osallistujat toistaneet ja hyväksyneet virikeaineistojen näkemykset yhtä selvästi, jos he olisivat nähneet etukäteen monipuolisempia Viipurin representaatioita. Aihetta ei voitu paljastaa ennen ryhmän kokoontumista, koska jotkut osallistujat olisivat saattaneet tutustua siihen etukäteen. Fokusryhmälle olisi syntynyt ulkoinen motiivi hankkia tietoa Viipurista sen sijaan, että motiivina oli oma mielenkiinto tai oman suvun tai kansakunnan historia.

Erityisesti keskusteltaessa kysymyksestä, mihin ja kenelle Viipuri kuuluu, fokusryhmissä näkyi useita yleisiä nuorten ryhmäkeskusteluihin liittyviä piirteitä, joita ovat nostaneet esiin Jan Löfström ja Liisa Myyry.¹⁴⁰ Huomiota voi kiinnittää esimerkiksi siihen, miten nuoret pohtivat keskustelunaiheita, miten he luovivat ryhmän sisäisten, mahdollisesti erimielisten äänten välillä, miten alttiisti he esittävät ja ilmaisevat erilaisia tulkintoja ja miten monipuolisesti niistä neuvotellaan keskustelun aikana.¹⁴¹ Jotkut osallistujistani kommentoivat arvostavasti itse keskustelun luonnetta: ”[O]n kiva käydä ryhmän kanssa keskustelua ja syventyä aiheeseen”; ”[Pidin] väittelystä”; ”Minusta me kävimme mukavaa keskustelua, joten koko kokemus oli mukava.”¹⁴² Osallistujat pitivät fokusryhmiä myös oppimiskokemuksina: ”[Pidin koska] sai kuulla kaikkien mielipiteet ja samalla oppi uutta”, vaikka ne olivat erilaisia kuin heidän tavalliset koulutuntinsa: ”Oli kiva keskustella ja käydä läpi asioita yhdessä, sillä koulun oppitunneilla keskityimme kuuntelemaan ja muistiinpanoihin.”¹⁴³

Jotkut osallistujat kiinnittivät huomiota myös fokusryhmämenetelmän rajoitteisiin, esimerkiksi osallistujien arkuuteen keskustella vertaisryhmässä, jonka muita jäseniä he eivät tunteneet: ”Hankalaa laittaa 12 ihmistä jotka eivät

tunne toisiaan keskustelemaan asioista”, tai että tietyt itsevarmat osallistujat saattoivat dominoida ryhmän keskustelua: ”Yksi ihminen pilasi vähän. Hän vain puhui eikä kukaan muu.” Nämä rajoitteet eivät kuitenkaan estäneet useimpia osallistujia pitämästä fokusryhmäkeskustelustaan: ”On mukava kuulla myös ihmisten mielipiteitä vaikka hirveän usea ei osallistunut keskusteluun.”¹⁴⁴ Kirjoitustehtävät lievensivät rajoitteita jossain määrin, sillä niiden kautta osallistujilla oli mahdollisuus ilmaista mielipiteensä, jos he eivät halunneet tai pystyneet liittymään keskusteluun. Edellä esitetyt kommentit korostavat monimenetelmällisten fokusryhmäkeskusteluiden hyötyjä verrattuna ryhmiin, joissa käydään vain suullisia keskusteluja.¹⁴⁵

Fokusryhmän luomassa ympäristössä osallistujiin vaikuttaa sekä se mitä he itse ryhmänä sanovat että miten he sen sanovat.¹⁴⁶ En pitänyt tätä tutkimuksessani rajoituksena tai heikkoutena vaan tärkeänä resurssina, koska keskityn tarkastelemaan merkitysten ja muistojen sosiaalista rakentumista ja väittelemistä niistä erilaisissa me-ryhmissä. Fokusryhmä voi vaikuttaa jäseniinsä rajoittavasti tai ohjaavasti. Paine mukautua oletettuihin odotuksiin tai vastaavasti halu kapinoida niitä vastaan sekä muunlainen osallistujien aistima vertaisryhmän dynamiikka ovat etu, joka auttaa saamaan kiinni ryhmän kollektiivisista tunteista ja käytännöistä.¹⁴⁷ Keskustelujen virikeaineiston teemat vahvistuivat, kun osallistujilla oli mahdollisuus yhteiseen pohdiskeluun.¹⁴⁸ Kun osallistujat kuuntelivat toistensa kommentteja, he saivat niistä ajatuksia kollektiivisesti konstruoidun kertomuksen täydentämiseksi tai muokkaamiseksi.¹⁴⁹

Lopuksi

Olen artikkelissani tarkastellut, mitä virikeaineistoihin perustuvat fokusryhmäkeskustelut kertovat suomalaisnuorten Viipuriin liittämistä merkityksistä ja mahdollisista muistoista. Temaattinen analyysi osoittaa, että lukiolaiset toistivat ja hyväksyivät kertomuksen Viipurista täydellisenä mutta menetettynä kaupunkina. Kollektiivinen nostalgia Viipuria kohtaan oli nuorille henkilökohtaisesti vierasta, vaikka kaipauksen ja nostalgian tunteet Viipuria käsittelevissä keskusteluissa tunnistettiin. Usein toistuva tunteenomainen narratiivi Viipurista kadotettuna paratiisina voi laukaista menetyksen ja nostalgian tunteita, mutta on myös selvää, että on erilaisia tapoja suhtautua Viipurin menettämiseen.¹⁵⁰ On kuitenkin ilmeistä, että Viipuri-muistojen siirtäminen nuorille sukupolville ei ole joko täysin onnistunut tai – mikä lienee todennäköisempää – nuoret ovat omineet ja tulkinneet näitä muistoja omalla tavallaan johtuen siitä, että heidän on mahdotonta suhteuttaa koko menneiden sukupolvien yhteisöllistä muistia omiin kokemuksiinsa.

Tutkimukseni tuloksia voidaan hyödyntää tarkasteltaessa Viipuriin liitettyjen merkitysten ja muistojen välittymistä ja siirtymistä eri yhteisöjen välillä ja pohdittaessa median representaatioiden roolia näissä prosesseissa. Toisen sukupolven jälkimuistoja suomalaisesta Viipurista on tutkittu jo aikaisemmin,¹⁵¹ mutta niiden periytymistä kolmannelle sukupolvelle ei ole selvitetty. Tutkimukseni on paikannut tätä aukkoa.

Selvitin, miten muistoja elämästä Viipurissa ja paosta sieltä on välitetty suvuissa eteenpäin. Tutkimukseni auttaa ymmärtämään, milloin, miten ja miksi nuorille välitetään tietoa yhteisöllisesti tärkeistä paikoista: miten nuorten pitäisi ymmärtää ne ja mihin tai kenelle ne kuuluvat?¹⁵² Viipuriin liittyvät merkitykset ja muistot ovat kompleksisia ja kerroksellisia. Kyse on menetetystä ja kaivatusta rajakaupungista sekä siitä, kuinka ristiriitaisia merkityksiä ja muistoja – niin myönteisiä kuin kielteisiäkin¹⁵³ – välitetään muun muassa jälkimuistin kautta. Annan esimerkkejä siitä, kuinka nykynuoret omaksuvat ja tulkitsevat tällaisia muistoja: lukiolaisilla oli yhteisesti jaettuja käsityksiä Viipurista, mutta eroja oli siinä, minkälaisia erityismerkityksiä he liittivät kaupunkiin ja kuinka tärkeänä he sitä pitivät.

Nuoret voivat kieltäytyä omaksumasta valmiita, ylhäältä päin tarjottuja narratiiveja ja ottaa aktiivisen roolin kansallisten muistamisdiskurssien uudelleenmuotoilussa. Toisaalta kyse ei aina ole näiden diskurssien vastustamisesta vaan yksinkertaisesti siitä, että nuoret eivät pidä niitä tärkeinä. Havaintoni korostavat, kuinka kompleksisia, ristiriitaisia ja epäselviä nuorten kiistanalaisiin paikkoihin liittyvät käsitykset voivat olla.¹⁵⁴ Tutkimukseni kuitenkin osoittaa, että on tärkeää ottaa nuorten käsitykset osaksi yleistä keskustelua, jota käydään Viipurista ja vastaavista menetetystä paikoista.¹⁵⁵

Mediassa ja akateemisessa tutkimuksessa on tunnettu kasvavaa mielenkiintoa kolmatta ja neljättä toisen maailmansodan jälkeistä sukupolvea kohtaan, ja oma tutkimukseni liittyy tähän aaltoon. Niin Suomessa kuin muuallakin Euroopassa on pyritty jäljittämään sodanjälkeisten sukupolvien tapoja ymmärtää ja prosessoida muistoja yhteisönsä menneisyydestä.¹⁵⁶ Koska tutkimukseni kohdistui nyky-Suomessa aikuistuvaan sukupolveen, se antaa viitteitä siitä, millaisia Viipurin tulevat muistot saattavat olla ja miten kaupunkia muistetaan tulevina vuosikymmeninä. Kun ajatukseen Viipurista kauniina kaupunkina liittyy surua sen menettämisestä,¹⁵⁷ tästä kadotetusta paikasta voi syntyä fragmentoituneista, myönteisistä ja kielteisistä mielikuvista syntyvä jälkimuisto, jota ikäpolvet siirtävät eteenpäin toisilleen.¹⁵⁸ Vaihtoehtoisessa skenaariossa historiallinen empatia sen sijaan hiipuu kokonaan. Tässä tapauksessa empatia kohdistuu talvi- ja jatkosodan tapahtumiin ja seurauksiin, kun sota ja sen jälkeiset vuosikymmenet poistuvat elävästä muistista. Näin vaikuttaa jo tapahtuneen Suomen vuoden 1918

sisällissodalle: aihe oli ryhmäkeskustelututkimuksessa liian kaukainen herättääkseen vahvaa historiallista empatiaa saati historiallista vastuuntuntoa.¹⁵⁹

– Tässä artikkelissa ei ollut mahdollista syventyä siihen, miksi tiettyä Viipurin historian vaihetta tai teemaa käytetään Suomessa ja erityisesti suomalaisessa mediassa tietyillä tavoilla ja tiettyihin tarkoituksiin. Sekin olisi kiinnostava tutkimusaihe vastaisuudessa.¹⁶⁰

Tutkimukseni tallensi poikkileikkauksen aikuisikää lähestyvien suomalaisnuorten Viipuriin liittämistä merkityksistä ja muistoista 73 vuotta sen jälkeen, kun kaupunki menetettiin. Fokusryhmäkeskusteluissa lukiolaiset tuottivat ja ilmaisivat Viipuri-käsityksiään kuvittelun, projisoinnin ja luovien prosessien keinoin.¹⁶¹ Tulevaisuudessa samaa aihepiiriä voi jo tarkastella pitkittäistutkimuksena, jolloin on mahdollista palata samaan kohorttiin tai jopa tämän tutkimuksen osallistujien pariin. Seurantatutkimus paljastaisi, missä määrin osallistujien elämänvaihe vaikutti tämän tutkimukseni tuloksiin (lukiolaisten tiedot ja kokemukset tutkitusta aihepiiristä ovat rajallisia) ja missä määrin kolmannen sukupolven Viipuriin liittämät merkitykset pysyvät samoina läpi koko heidän elämänkaarensa.¹⁶²

KÄÄNNÖS: JOUKO NURMIAINEN JA TOIMITUSKUNTA

Viitteet

- 1 Ks. Karhu & Ryabova 2016.
- 2 Hirsch 2012, 6, 35–36. Ks. myös Assmann 2008.
- 3 Ei ole tiedossa, kuinka monella 325 osallistujasta tarkalleen oli vanhempia sukulaisia Viipurista. Jotkut osallistujista nostivat esiin tällaisia sukulaisia ja keskustelivat heistä fokusryhmissä, mutta on mahdollista, että mukana oli muitakin osallistujia, joilla myös oli sukusiteitä Viipuriin, vaikka he päättivät olla kertomatta tätä ryhmätapaamisessa.
- 4 Boym 2001.
- 5 Wolnik et al. 2016, 5.
- 6 Ks. Habashi 2013, 421.
- 7 Esim. Wolnik et al. 2016; Orispää & Tuominen 2019; Yildirim 2019.
- 8 Karhu & Ryabova 2016; Karhu 2017. Ks. myös Nora 1996.
- 9 Karhu & Ryabova 2016; Karhu 2017.
- 10 Karhu 2017, 151, 156.
- 11 Ks. esim. Pirja Hyyryläisen tietolaatikko tässä toimitteessa.
- 12 Ks. Karhu 2017, 157; Wells 2014, 49–61; Wells 2019a, 22–25; Wells 2019b, 200–204; Wilson 2012, 17–18, 21.
- 13 Esimerkeistä ks. Jaakkonen 2011a; Jaakkonen 2011b; Salovaara 2016; Zitting 2019; Halonen 2019.
- 14 Laine 2015, 94.
- 15 Wilson 2012, 17; Sandberg 1941.
- 16 Böök 2004, 42.
- 17 Salovaara 2016.
- 18 Zitting 2019.
- 19 Ks. Karhu & Ryabova 2016; Karhu 2017.
- 20 Zitting 2019.
- 21 Zerubavel 2003, 15–18.
- 22 Zerubavel 2003, 16–17, korostus alkuperäinen.
- 23 Zerubavel 2003, 16–18.
- 24 Vrt. Shikalov 2016.
- 25 Löfström 2014a, 517.
- 26 Löfström 2014a, 517.
- 27 Löfström 2014a, 515; myös Ahonen 1997; Hakkari 2005.
- 28 Löfström 2014a, 532.
- 29 Löfström 2014a, 532. Ks. myös Löfström 2014b; Löfström & Myyry 2017.
- 30 Rantala et al 2015.
- 31 Rantala et al. 2015.
- 32 Zerubavel 2003, 55, 60.
- 33 Popov & Deak 2015, 39.
- 34 Pickering & Keightley 2012, 117.
- 35 Törnquist-Plewa et al. 2017, 3.
- 36 Boym 2001, xiii.
- 37 Boym 2001, xvi.
- 38 Ks. Boym 2001.
- 39 Boym 2001, 43, 49. Ks. myös Kalinina 2016, 6.
- 40 Kalinina 2016, 6.
- 41 Kalinina 2016, 6.
- 42 Malek 2019, 1.
- 43 Malek 2019, 1–2.
- 44 Assmann 2008, 55.
- 45 Sontag 2003, 85–86.
- 46 Weedon & Jordan 2012, 144. Ks. myös Kansteiner 2002; 187–188.
- 47 Kansteiner 2002, 190.
- 48 Hirsch 2012, 5.
- 49 Malek 2019, 4.
- 50 Hirsch 2012, 36.
- 51 Ks. Assmann 2008.
- 52 Kaupungit olivat Helsinki, Imatra, Joensuu, Jyväskylä, Lahti, Lappeenranta, Oulu, Rovaniemi, Turku, Vaasa ja Vantaa. Ryhmien koko vaihteli kolmesta 14 osallistujaan, ja keskimääräinen ryhmäkokoo oli 8,5 osallistujaa. Ryhmien istunnot kestivät tavallisesti noin tunnin. Ryhmissä käytettiin enimmäkseen suomea, vaikka sekä minä itse että osallistajat puhuivat joskus myös englantia. Olin itse kaikissa tapauksissa ainoa moderaattori ryhmissä. Luokkien opettajat eivät olleet läsnä ryhmien istunnoissa.
- 53 Koska fokusryhmäkeskusteluni järjestettiin normaalien oppituntien aikana, hankin ryhmäkeskusteluihin tutkimusluvut kaupungeilta. Osallistujiin otettiin yhteyttä luokanvalvojien tai koulujen rehtoreiden kautta, jotka myös auttoivat fokusryhmäkeskusteluiden järjestämisessä

- sekä osallistujien rekrytoinnissa. Osallistuminen oli vapaaehtoista, ja kaikille potentiaalisille osallistujille lähetettiin etukäteen fokusryhmän luonnetta ja tavoitetta koskeva tiedote, joka oli heidän saatavillaan myös ryhmäkeskustelun aikana. – Informaationsivu oli laadittu Tutkimuseettisen neuvottelukunnan asettamien ohjeiden mukaisesti ja muokattu lukioikäisille (TENK 2009,7). Ks. myös TENK 2012. Osallistujien oli milloin hyvänsä sallittua peruuttaa suostumuksensa osallistumiseen.
- 54** Farnsworth & Boon 2010, 605–606.
- 55** Weedon & Jordan 2012, 146.
- 56** Fokusryhmissä käytettiin sekä englantia että suomea. Kaikki ohjeet annettiin ja kysymykset kysyttiin suomeksi. Osallistujat päätyivät kuitenkin joissakin tapauksissa vastaamaan englanniksi. Englanninkieliset alkuperäisvastaukset on käännetty suomeksi yleiskielisinä ja osoitettu käännöksiksi alaviitteessä. Suomenkieliset sitaattit ovat loppuviitteessä kieliasussaan.
- 57** Täydellinen kuvaus tutkimusaineistosta Wells 2020. Viipurin linnan tunnistamistehtävä ja esimerkkejä ”Viipurilistoilla” kerätystä datasta ks. Karhu & Wells 2017, mentaalikarttatehtävä ks. Kaisto & Wells 2020. Fokusryhmädata ks. myös Wells 2019c ja Wells & Łukianow 2019.
- 58** Punch 2002, 45.
- 59** Morrow 2008, 56.
- 60** Ks. Braun & Clarke 2006.
- 61** Kattava keskustelu fokusryhmädatasta, ks. Wells 2020. Tilanpuutteen ja tarkoituksenmukaisuuden vuoksi kaikkia datan sisältämiä teemoja ei käsitellä tässä artikkelissa. Vastaavasti tässä käsitellyt teemat ’henkilökohtaisista yhteyksistä Viipuriin’ ja ’Viipurin läsnäolosta’ eivät sisälly Wells 2020:een.
- 62** L2 Lahti 4. Tässä viitataan anonyymiin Viipuri-listaan (L) numero 2 Lahden neljännessä ryhmästä; L7 Jyväskylä 3; L1 Lahti 4.
- 63** FP2 Vaasa 4. Tässä viitataan naispuoliseen osallistajaan (FP), joka oli ryhmässään toinen puhuja (Vaasan ryhmä numero 4); FP4 Vaasa 4. Jälkimmäinen sitaatti: ”My great-grandma used to live in Vyborg and she told us stories when we were little that how she lived there and when she went to school there and stuff like that.”
- 64** Päivään liittyy aina vahva toisen maailmansodan tapahtumien muistamisen painottaminen suomalaiskansallisesta perspektiivistä (ks. Rantala 2011, 41–42).
- 65** FP1 Jyväskylä 3, vieraili kesällä 2016; FP5 Joensuu 3, vieraili Viipurissa koulunsa matkalla peruskouluaikaanaan, jolloin hän oli 7–11-vuotias. Alkuperäiset sitaattit: ” It’s a nice place”; ”I thought it was a beautiful place, it has old buildings and stuff, so I really liked it.”
- 66** MP3 Turku 2, vieraili 2010. Tässä viitataan miespuoliseen osallistajaan (MP), joka oli ryhmässään kolmas puhuja (Turun ryhmä numero 2).
- 67** MP6 Lappeenranta 1, vieraili kesällä 2016; FP2 Vaasa 4, vieraili talvella 2015.
- 68** MP4 Lappeenranta 2, vieraili 2011 perheensä kanssa.
- 69** Vrt. erityisesti Zitting 2019.
- 70** L7 Helsinki 1.
- 71** L4 Helsinki 1.
- 72** Sanat ’leipomo’, ’leipuri’, ’leipä’ ja ’leivokset’ laskettiin viittauksiksi Viipurilaiseen kotileipomoon. Listat olivat: L5, L6, L7, L8 and L10 ryhmästä Lahti 3; L4 Oulu 4; L2 Vaasa 1 (tämä lista sisälsi kaksi viittausta). Viisi kahdeksasta viittauksesta tuli yhdestä lahtelaisesta ryhmästä. Eräs ryhmäläinen sanoi kirjoitustehtävän aikana ääneen sanan ’leipomo’, mikä voi selittää, miksi se mainitaan niin monissa yhden ryhmän listoissa. Listat myös tarkastettiin Lahden ryhmän osallistujien kanssa sen varmistamiseksi, että he todella tarkoittivat Viipurilaista kotileipomoa.
- 73** Listat olivat: L7 Helsinki 2; L4, L6 Imatra 2; L1, L2, L3, L4, L5, L6, L7 Joensuu 2; L5, L7 Joensuu 3; L13 Jyväskylä 3; L5 Lahti 4; L1, L2 Lappeenranta 1; L1, L4 Lappeenranta 2. Joensuun ryhmässä 2 joku sanoi tehtävän aikana ääneen ’rinkeli’, mikä voi selittää,

- miksi sana esiintyi yhtä lukuun ottamatta kaikissa tämän ryhmän listoissa.
- 74** Lappeenranta 1; Lappeenranta 2; Joensuu 3.
- 75** FP Joensuu 3. Tässä viitataan naispuoliseen osallistajaan (FP) Joensuun fokusryhmästä 3; MP Lappeenranta 2.
- 76** Ks. Wells 2019c; Wells & Łukianow 2019.
- 77** FP Oulu 6.
- 78** MP4 Lahti 1.
- 79** S6 Turku 2. Tässä viitataan osallistujan heidän ryhmäistuntonsa loppuksi kirjoittamaan anonyymiin yhteenvetoon, tässä tapauksessa yhteenveto (S) numero 6 Turun ryhmästä 2; MP3 Rovaniemi 2.
- 80** L5 Rovaniemi 2; L1 Rovaniemi 3.
- 81** MP1 Joensuu 2.
- 82** MP4 Turku 4.
- 83** Todellisuudessa Viipuri oli vuonna 1939 väkiluvultaan Suomen neljänneksi suurin kaupunki (SVT 1941).
- 84** S3 Oulu 5; S5 Oulu 1.
- 85** L9 Imatra 1.
- 86** L1 Turku 5.
- 87** L9 Imatra 2; L10 Joensuu 1.
- 88** MP1 Lappeenranta 1.
- 89** MP2 Rovaniemi 4.
- 90** FP Imatra 2; FP2 Turku 3.
- 91** S7 Turku 2.
- 92** MP1 Joensuu 2; FP2 Vaasa 4.
- 93** Wells 2020, 73–75, 100–113.
- 94** Ks. myös Wells 2019b, 199.
- 95** S4 Lahti 5. Alkuperäinen sitaatti: "The pictures were quite interesting because I saw what it really was to live in Vyborg."
- 96** F1 Vaasa 5. Tässä viitataan anonyymiin palautelomakkeeseen (F) numero 1 Vaastan ryhmästä 5.
- 97** Ks. myös esim. Salovaara 2016. Nykyisten suomalaisten Venäjää koskevien medianarratiivien laajemmasta kontekstista ks. myös Laine 2015.
- 98** Zerubavel 2003, 15–18.
- 99** Ks. myös Böök 2004, 42.
- 100** Löfström & Myyry 2017, 70.
- 101** MP4 Lahti 1; FP5 Joensuu 3. Alkuperäiset sitaattit: "[people from Finnish Vyborg and Karelia] always speak about how kinda tragic it was, to leave Vyborg"; "Well I kind of got the idea that [Vyborg] was really loved, all those who had to leave from there, they were really sad about it and still are if they reminisce."
- 102** FP3 Helsinki 2.
- 103** FP3 Lahti 3.
- 104** MP4 Lappeenranta 2.
- 105** Pickering & Keightley 2012, 117.
- 106** Pickering & Keightley 2012, 117.
- 107** Hirsch 2012, 36. Ks. myös Assmann 2008.
- 108** FP1 Lahti 1. Alkuperäinen sitaatti: "I think our generation doesn't even care anymore about Vyborg, it's like, the older people that are still bitter."
- 109** FP6 Turku 1; L11 Turku 1. Sitaateista ensimmäinen: "an old stereotype [brought up] again and again [– –] it's just something that is deep within our culture".
- 110** MP2 Turku 1; FP2 Vaasa 5.
- 111** FP7 Turku 1; FP Vantaa 1. Cf Löfström 2014b, 110.
- 112** Löfström 2014b, 111.
- 113** FP Joensuu 3.
- 114** FP Imatra 1.
- 115** Ks. Karhu 2017; Karhu & Ryabova 2016; Karhu & Wells 2017. He kirjoittavat 1. ja 2. sukupolven Viipuri-merkityksien ja -muistojen vastaavuuksista. Tärkein samankaltaisuus oli suhde Viipurin rakennettuun ympäristöön.
- 116** Ks. Kaisto & Wells 2020.
- 117** Boym 2001, 49, 43.
- 118** FP1 Turku 3.
- 119** Boym 2001, 42–43, 49.
- 120** FP2 Oulu 3; FP3 Oulu 3. Alkuperäinen sitaatti: "[I feel] kinda of sad that we don't have [Vyborg] here anymore", "I want it back."
- 121** Kalinina 2016, 6.
- 122** MP4 Oulu 1; S4 Helsinki 1. Sitaateista ensimmäinen alunperin: "[I]t's useless to still pine for [the ceded territories] and Finland works well as it is so that area is not, like, important anymore."
- 123** Ks. esim. Malek 2019.
- 124** Ks. esim. Zitting 2019.
- 125** Hirsch & Spitzer 2010, 9. Alkuperäinen sitaatti: "nostalgic yearning [for that lost place] combined with negative and traumatic memories – pleasure and

- affection layered with bitterness, anger and aversion”.
- 126** Hirsch 2012, 36. Ks. myös Assmann 2008.
- 127** Hirsch 2012, 31.
- 128** Ks. Popov & Deak 2015; Habashi 2013.
- 129** Hirsch 2019, 173.
- 130** Ks. Niskanen & Takala 2013.
- 131** MP4 Lahti 1.
- 132** Lahti 5.
- 133** FP3 Joensuu 2; MP3 Lappeenranta 1; MP2 Rovaniemi 3. Alkuperäiset sitaattit: “[W]hen the history is made into these magazines, it’s not like a book you read, it’s this magazine, I think it’s interesting to read about basically anything”; “[The magazine is] kinda interesting but I would never read it in my spare time”; “I wouldn’t maybe read these kind of magazines because I’m not that interested in Vyborg’s history.”
- 134** FP7 Imatra 2.
- 135** FP1 Lahti 1.
- 136** MP4 Oulu 1. Alkuperäinen sitaatti: “it’s always like it’s much better than Finland and more green and more beautiful.”
- 137** F8 Vaasa 1; F6 Vaasa 3.
- 138** FP2 Oulu 3. Alkuperäinen sitaatti: “[The stories] sound so sad like, [Vyborg] sounds a place so beautiful that I feel so sad that we lost it back then.”
- 139** F8 Joensuu 1. Alkuperäinen sitaatti: “I had no real knowledge of [Vyborg] prior to this [focus group].”
- 140** Löfström & Myyry 2017, 70.
- 141** Löfström & Myyry 2017, 70. Alkuperäinen sitaatti: “How adolescents collectively ponder [– –] how [– –] they negotiate between the potentially dissenting voices within the group [– –] how readily interpretations are given, how articulated they are, and how diversely they are negotiated during the discussion.”
- 142** F5 Vaasa 4; F4 Vaasa 1; F11 Turku 1. Kolmas sitaatti alun perin: “I think we got a nice interaction going, so the whole experience was nice.”
- 143** F6 Lahti 3; F4 Turku 3.
- 144** F11 Imatra 1; F8 Turku 2; F7 Jyväskylä 2.
- 145** Ks. Punch 2002, 45; Morrow 2008, 56.
- 146** Farnsworth & Boon 2010, 609. Ks. myös Kuusisto-Arponen 2003, 37.
- 147** Kuusisto-Arponen 2003, 37.
- 148** Löfström & Myyry 2017, 70.
- 149** Tutkijan vallan ja vastuun kysymyksistä ks. Wells 2020, 73–75, 100–113.
- 150** Ks. myös Törnquist-Plewa et al. 2017, 13.
- 151** Ks. Karhu & Ryabova 2016; Karhu 2017.
- 152** Ks. Kuusisto-Arponen 2003; McKnight & Leonard 2014 esimerkkeinä tutkimuksista, joissa on toimittu näin.
- 153** Hirsch & Spitzer 2010, 9.
- 154** McKnight & Leonard 2014, 177.
- 155** Osallistujat antoivat palautetta, että he olisivat halunneet tietää fokusryhmäkeskustelun tarkan aiheen etukäteen: “Olisi kiva saada vähän taustatietoa Viipurista ensin.” (F2 Jyväskylä 2.) Fokusryhmämenetelmä saattaisikin toimia lukiolaisten kanssa hyvin niin, että jokainen saisi perehtyä keskustelun aihepiiriin jo ennalta. Mikäli virikeaineisto olisi ristiriidassa täydellisen Viipurin narratiivin kanssa, voisi havainnoida, kuinka osallistujat käsitelisivät ristiriitaista ja/tai värittynyneeksi tai puolueelliseksi tietämäänsä informaatiota. Juuttuisivatko he yhteen narratiiviin tai kuvaan vai kyseenalaistettaisiinko sitä? Esitettäisiinkö jopa uudenlaisia, hienosyisempiä narratiiveja, jotka perustuisivat erilaisiin representaatioihin? Myös fokusryhmäkeskusteluun voisi sisällyttää täsmennettyjä kysymyksiä representaatioiden puolueellisuudesta avointen ”mitä mieltä olet kuvista/ teksteistä” -tyyppisten kysymysten sijaan. Nuoria tai kolmatta sukupolvea koskeva Viipuri-aiheinen jatkotutkimus voisi osaltaan tarkastella syvällisemmin heitä, joilla on henkilökohtaisia sukusiteitä Viipuriin. Näiden henkilöiden Viipuriin liittämiä merkityksiä ja muistoja on jatkossa mielekästä vertailla tämän tutkimuksen tuloksiin.

- 156** Suomea koskevista mediajulkaisuista ks. Orispää & Tuominen 2019; Yildirim 2019. Eurooppalaisen tason tutkimuksesta, joihin Suomi sisältyy, ks. Wells & Łukianow 2019; Wolnik et al. 2016; Popov & Deak 2015.
- 157** FP2 Oulu 3. Alkuperäiset sitaattit: "a place so beautiful"; "I feel so sad we lost it back then".
- 158** Ks. Hirsch & Spitzer 2010.
- 159** Ks. Löfström 2014a, 2014b, Löfström & Myyry 2017; Rantala et al. 2015. – Omissa tuloksissani sisällissota mainittiin Viipuri-listassa ainoastaan yhden kerran. Avoimissa kysymyksissä "Mitä sinä tiedät Viipurista?" ja "Millainen paikka oli Viipuri?" vuoden 1918 sotaa ei mainittu lainkaan, vaikka Viipurilla oli sen tapahtumissa keskeinen rooli.
- Punaiset pitivät Viipuria hallussaan valtaosan nelikuukautisesta sodasta, ja kaupunki oli molempien osapuolten poliittisesti motivoitujen tappamisten tapahtumapaikka (Härkönen & Katajala 2020). Teemu Keskisarjan *Viipuri 1918* -monografian ohella tuore yritys sisällissodan Viipurin tapahtumia ympäröivän "tabun" rikkomiseksi on YLE:n tuore dokumentti *Pimeä historia: Verinen Viipuri*, jonka ensiesitys oli 2015 ja joka lähetettiin uusintana 2017 ja jälleen 2020 (Silvola & Suikkanen 2020).
- 160** Ks. kuitenkin Wells 2020.
- 161** Hirsch 2012, 5
- 162** Haluan kiittää tämän artikkelin kahta anonyymiä vertaisarvioijaa sekä sen kääntäjää ja toimituskuntaa arvokkaista kommentteista ja korjausehdotuksista.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Julkaisematon tutkimusaineisto

Tammikuun ja marraskuun 2017 välillä kerätty tutkimusaineisto (kirjoittajan hallussa)

Fokusryhmätranskriptiot (n= 38).

Osallistujien fokusryhmiensä aluksi kirjoittamat sana-assosiaatiolistat (n=319).

Osallistujien fokusryhmiensä lopuksi kirjoittamat yhteenvedot (n=318).

Osallistujien fokusryhmiensä lopuksi täyttämät palautelomakkeet (n=321).

Tutkimuskirjallisuus

Ahonen, Sirkka (1997). "Historical consciousness of Finnish adolescents". Teoksessa *Youth and history. A comparative European survey on historical consciousness and political attitudes among adolescents*, eds. Magne Angvik & Bodo von Borries. Hamburg: Koerber-Stiftung, 257–261.

Assmann, Aleida (2008). "Transformations between history and memory". *Social Research* 75 (2008:1), 49–72.

Boym, Svetlana (2001). *The Future of Nostalgia*. New York: Basic Books.

Braun, Virginia & Clarke, Virginia (2006). "Using thematic analysis in psychology". *Qualitative Research in Psychology* 3 (2006:2), 77–101.

Böök, Netta (2004). "Border Karelia through rose-coloured glasses? Gazes upon a ceded territory". *Fennia* 182 (2004:1), 33–45.

Farnsworth, John & Boon, Bronwyn (2010). "Analysing group dynamics within the focus group". *Qualitative Research* 10 (2010:5), 605–624.

Habashi, Janette (2013). *Palestinian children: authors of collective memory*. *Children & Society* 27, 421–433.

Hakkari, Johanna (2005). *Suomalaisten nuorten historiakulttuuri. Historian kohtaaminen ja käyttö 8-luokkalaisten nuorten arkipäivän elämässä. Julkaisematon pro gradu -tutkielma*. Helsinki: Helsingin yliopiston historian laitos.

Halonen, Antti (2019). "Venäläiset näyttelivät uudelleen Viipurin valtauksen – paikallislehti hämmästelee juhlintaa: Miksi he tekevät sen suomalaisten naapureiden edessä?" *Iltalehti* 20.6.2019 (verkkosivusto). (<https://www.iltalehti.fi/ulkomaat/a/Oaa32456-00c5-4219-b7a3-9d2688264d76>, viitattu 25.8.2020).

Hirsch, Marianne (2012). *The generation of postmemory: Writing and visual culture after the holocaust*. New York: Columbia University Press.

Hirsch, Marianne (2019). "Connective arts of postmemory". *Analecta Política* 9 (2019:16), 171–176.

Hirsch, Marianne. & Spitzer, Leo (2010). *Ghosts of home: The afterlife of Czernowitz in Jewish memory*. Berkeley: University of California Press.

Härkönen, Antti & Katajala, Kimmo (2020). "Vyborg in the Civil War 1918". Teoksessa *Viipuri – Vyborg. Historiallinen kaupunkikartasto. Historic Towns Atlas*, toim. Kimmo Katajala, Marjatta Hietala, Marjaana Niemi, Pirjo Uino, Martti Helminen, Antti Härkönen & Helena Hirvonen. Helsinki: Atlas Art, 224–227.

Ilta-Sanomat (2012). *Viipuri*. Helsinki: Sanoma News Oy.

Ilta-Sanomat (2013). *Viipuri – Muistot*. Helsinki: Sanoma News Oy.

Jaakkonen, Pasi (2011a). "Viipuri on meidän". *Ilta-Sanomat*, 31.8.2011, 14–15.

Jaakkonen, Pasi (2011b). "Tällainen oli ja on Viipuri". *Ilta-Sanomat*, 31.8.2011, 16.

- Kaisto, Virpi & Wells, Chloe (2020).** "Mental mapping as a method for studying borders and bordering in young people's territorial identifications". *Journal of Borderlands Studies* (<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/08865655.2020.1719864>, viitattu 9.9.2020).
- Kalinina, Ekaterina (2016).** What do we talk about when we talk about media and nostalgia? *Medien & Zeit* 4, 6–15.
- Kansteiner, Wulf (2002).** "Finding meaning in memory: a methodological critique of collective memory studies". *Teoksessa History and Theory* 41, 179–197.
- Karhu, Jani (2017).** "Memorialised and imagined. Meanings of the urban space of Vyborg". *Новейшая история России / Modern History of Russia* 18 (2017:3), 149–162.
- Karhu, Jani & Ryabova, Ludmila (2016).** "Meanings of the urban space of Vyborg". *Teoksessa Meanings of an Urban Space: Understanding the historical layers of Vyborg*, ed. Kimmo Katajala. *Reihe: Mittel- und Ostmitteleuropastudien*. Zürich: Lit Verlag, 263–300.
- Karhu, Jani & Wells, Chloe (2017).** "Vyborg castle as a symbol of power institutions: imagined and remembered borders between generations in Finland". *The Journal of Power Institutions in Post-Soviet Societies* 18 (<https://doi.org/10.4000/pipss.4339>, viitattu 9.9.2020).
- Katajala, Kimmo (toim. 2016).** *Meanings of an Urban Space: understanding the historical layers of Vyborg*. *Reihe: Mittel- und Ostmitteleuropastudien*. Zürich: LitVerlag.
- Katajala, Kimmo, Hietala, Marjatta, Niemi, Marjaana, Uino, Pirjo, Helminen, Martti, Härkönen, Antti & Hirvonen, Helena (toim. 2020).** *Viipuri – Vyborg. Historiallinen kaupunkikartasto*. *Historic Towns Atlas*. Helsinki: Atlas Art.
- Keskisarja, Teemu (2013).** *Viipuri 1918*. Helsinki: Siltala.
- Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa (2003).** *Our places - their spaces. Urban territoriality in the Northern Irish conflict*. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. (<http://urn.fi/urn:isbn:951-44-5619-X> viitattu 25.8.2020).
- Laine, Jussi (2015).** "No news is good news? Making the Finnish public image of Russia". *GeoJournal* 80, 93–112.
- Löfström, Jan (2014a).** "How Finnish upper secondary students conceive transgenerational responsibility and historical reparations: implications for the History curriculum". *Journal of Curriculum Studies* 46 (2014:4), 515–539.
- Löfström, Jan (2014b).** "Teaching painful pasts – A Finnish case study". *Teoksessa Encountering Painful Pasts – Rencontrer les passés douloureux*, ed. Jan Löfström. Helsinki: University of Helsinki Research Centre for Social Studies Education, 106–119.
- Löfström, Jan & Myyry, Liisa (2017).** "Analysing adolescents' reasoning about historical responsibility in dialogue between history education and social psychology". *Historical Encounters* 4 (2017:1), 68–80.
- Malek, Amy (2019).** "Subjunctive nostalgia of postmemorial art: Remediated family archives in the Iranian diaspora". *Memory Studies* 15:2. (<https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1750698019843977>, viitattu 22.7.2020).
- McKnight, Martina & Leonard, Madeleine (2014).** *Young people's experiences in 'post- conflict' Belfast*. *Children and Borders*, eds. Spyros Spyrou & Miranda Christou. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 1–23.
- Morrow, Virginia (2008).** "Ethical dilemmas in research with children and young people about their social environments". *Children's Geographies* 6 (2008:1), 49–61.
- Niskanen, Riitta & Takala, Hannu (toim. 2013).** *Arkkitehdeista vänkäreihin: Viipurin perintö*. Lahdessa. Lahti: Lahden kaupunginmuseo.
- Nora, Pierre (1996).** *Realms of Memory: Rethinking the French Past vol. 1*. New York: Columbia University Press.

- Orispää, Olli & Tuominen, Stina (2019).** "Suomalaiset teinistä eläkeläiseen kertovat, miten sotien jäljet heissä yhä näkyvät – Me olemme esivanhempiemme summa." YLE 28.12.2019 (verkkosivusto). (<https://yle.fi/uutiset/3-11129822>, viitattu 16.7.2020).
- Pickering, Michael & Keightley, Emily (2012).** "Communities of memory and the problem of transmission". *European Journal of Cultural Studies* 16 (2012:1), 115–131.
- Popov, Anton, & Deak, Dusan (2015).** "Making sense of the 'difficult' past: Transmission of political heritage and memory-work among young people across Europe". *The Sociological Review* 63 (2015:S2), 36–52.
- Punch, Samantha (2002).** "Interviewing strategies with young people: the 'secret box', stimulus material and task-based activities". *Children & Society* 16, 45–56.
- Rantala, Jukka, Manninen, Marika & van der Berg, Marko (2015).** "Stepping into other people's shoes proves to be a difficult task for high school students: Assessing historical empathy through simulation exercise". *Journal of Curriculum Studies* 48 (3), 323–345.
- Salovaara, Outi (2016).** "Kuvia Viipurista: Suomi rakensi, Venäjä jätti remontoimatta – Moni asuu asuinkelvottomassa talossa". *Suomen Kuvalehti* 28.12.2016. (https://suomenkuvalehti.fi/jutut/ulkomaat/eurooppa/___trashed-11/, viitattu 12.8.2020).
- Sandberg, Börje (toim. 1941).** Viipuri ennen ja nyt. Helsinki: Otava.
- Shikalov, Yury (2016).** "Russian, lost, fairytale: images of Vyborg from the 1940s to the 2010s". Teoksessa *Meanings of an Urban Space: Understanding the historical layers of Vyborg*, ed. Kimmo Katajala. Reihe: Mittel- und Ostmitteleuropastudien. Zürich: Lit Verlag, 223–250.
- Silvola, Sakari & Suikkanen, Päivi (2020).** "Pimeä historia: Verinen Viipuri – historioitsija Teemu Keskisarja jäljittää kohtalonhetkiä". YLE 10.12.2015, päivitetty 17.4.2020 (verkkosivusto). (<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/12/10/pimea-historia-verinen-viipuri>, viitattu 9.9.2020).
- Sontag, Susan (2003).** *Regarding the pain of others*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- SVT (Suomen virallinen tilasto) (1941). *Suomen Tilastollinen Vuosikirja 1940* (https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/69230/stv_1940.pdf, viitattu 25.8.2020).
- TENK (Tutkimuseettinen neuvottelukunta) (2009). *Ethical principles of research in the humanities and social and behavioral sciences and proposals for ethical review* (<https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/ethicalprinciples.pdf>, viitattu 7.9.2020).
- TENK (Tutkimuseettinen neuvottelukunta) (2012). *Responsible conduct of research and procedures for handling allegations of misconduct in Finland*. (https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf, viitattu 7.9.2020).
- Törnquist-Plewa, Barbara, Sindbaek Andersen, Tea & Erll, Astrid (2017).** "Introduction: On transcultural memory and reception". Teoksessa *The twentieth century in European memory: Transcultural mediation and reception*, eds. Tea Sindbaek Andersen & Barbara Törnquist-Plewa. Leiden: Brill, 1–23.
- Weedon, Chris & Jordan, Glen (2012).** "Collective memory: Theory and politics". *Social Semiotics* 22 (2012:2), 143–153.
- Wells, Chloe (2014).** *Vyborg: a borderland town remembered and forgotten*. Pro gradu -työ. Itä-Suomen yliopisto. (<http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20141189>, viitattu 7.12.2019).
- Wells, Chloe (2019a).** "The 'lost city' of Vyborg and the construction of remembered borders between Finland and Russia". Teoksessa *Borders and memories. Conflicts and co-operation in European border regions*, ed. Katarzyna Stokłosa. Reihe: Mittel- und Ostmitteleuropastudien. Zürich: Lit Verlag, 17–29.
- Wells, Chloe (2019b).** "'Vyborg is ours'. The collective memory of a lost Finnish city". Teoksessa *Creating the city. Identity, memory and participation*. Conference proceedings, eds. Pål Brunnström & Ragnhild Claesson. Malmö: Malmö University, 194–215 (<https://doi.org/10.24834/2043/28212>, viitattu 9.9.2020).
- Wells, Chloe (2019c).** "Suomen nykynuorten käsityksiä Karjalasta". *Idäntutkimus* 6 (2019:4), 61–74.

- Wells, Chloe (2020).** *Vyborg is Y/ours: Meanings and memories of a lost borderland city amongst young people in Finland.* Väitöskirja. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.
- Wells Chloe & Łukianow, Malgorzata (2019).** "Post-memories of cartographic violence: the cases of Karelia and Kresy". *European Network Remembrance and Solidarity.* (<https://enrs.eu/article/post-memories-of-cartographic-violence-the-cases-of-karelia-and-kresy>, viitattu 25.8.2020).
- Wilson, Paul (2012).** "What's the time in Vyborg? The counter-restoration of a functionalist monument". *Future Anterior: Journal of Historic Preservation, History, Theory, and Criticism* 9 (2012:2), 17–30.
- Wolnik, Kevin, Busse, Britta, Tholen, Jochen, Carsten, Yndigegn, Levinsen, Klaus, Saari, Kari & Puuronen, Vesa (2016).** "The long shadows of the difficult past? How young people in Denmark, Finland and Germany remember WWII". *Journal of Youth Studies* 20 (2016:2), 162–179.
- Yildirim, Arda (2019).** "Post-Karjala-sukupolvi: Miten käy suurimmalle jaetulle traumalle, kun Karjala-muistelot jäävät harteillemme jaettavaksi?" YLE 27.11.2019 (verkkosivusto). (<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2019/11/27/post-karjala-sukupolvi-miten-kay-suurimmalle-jaetulle-traumalle-kun-karjala>, viitattu 16.7.2020).
- Zerubavel, Eviatar (2003).** *Time maps: Collective Memory and the Social Shape of the Past.* Chicago: University of Chicago Press.
- Zitting, Marianne (2019).** "Viipuri on kovien kontrastien kaupunki – romantiikkaa ja rappiota rinta rinnan". *Iltalehti* 11.5.2019 (verkkosivusto). (<https://www.iltalehti.fi/matkatutut/a/5c00a182-3fe1-443b-9a81-8e42c4da05a6>, viitattu 7.9.2020).